

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

**Využití komiksových
zpracování literárních textů
ve výuce literární výchovy
na 2. st. ZŠ**

Vypracovala: Lenka Nováková
Vedoucí práce: doc. PhDr. Daniel Bína, Ph.D

České Budějovice 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

23. 4. 2013

.....

Poděkování

Za odbornou pomoc, cenné rady a připomínky v průběhu zpracování diplomové práce děkuji doc. PhDr. Danielu Bínovi Ph.D. Dále děkuji PaedDr. Miluši Třískové, Mgr. Vlastě Voslářové a Mgr. Bohumile Morské za realizaci vyučovacích scénářů a poskytnutí zpětné vazby.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá problematikou využití komiksových zpracování v hodinách literární výchovy na druhém stupni základních škol. Teoretická část vymezuje základní pojmy z oblasti literární výchovy, teorie komiksu, teorie adaptace a efektivního vyučování. V rámci praktické části byla vytvořena sada čtyř výukových scénářů využívající komiksová zpracování klasických děl české a světové literatury a akcentující moderní pojetí výuky literární výchovy v souladu s požadavky na vzdělání stanovenými RVP pro základní vzdělávání. Jejich cílem je podporovat zejména rozvoj čtenářské gramotnosti a komunikační kompetence. Tyto výukové scénáře jsou určeny posluchačům vysokých škol, především v rámci didaktiky českého jazyka a literatury, začínajícím pedagogům, ale i pedagogům zkušeným. Kvalita vyučovacích scénářů byla ověřena v praxi.

Klíčová slova

Didaktika českého jazyka a literatury, komiks, adaptace, komiksová zpracování literárního textu, efektivní vyučování, moderní vyučování, výukový scénář.

Abstract

This diploma thesis deals with the issue of the usage of comic processing in the lessons of literary education at the second grade of the elementary school. The theoretical part defines the basic expressions concerning the area of literary education, the theory of comic, the theory of adaptation, and effective teaching. The set of four educational scripts employing comic processing of classical works of Czech and world literature, highlighting the up-to-date conception of the literary education in accord with demands on the education which is set down by Framework Education Programme for Elementary Education, was created within the practical part. The main aim of scripts was to support the progress in reader's literacy and the communicative skills. These educational scripts are not only intended for university students, primarily within the didactics of the Czech language and literature, and beginning teachers, but also for experienced pedagogues. The quality of the scripts was proved in practise.

Key words:

Didactics of the Czech language and literature, comic, adaptation, the comic processing of a literary text, effective teaching, up-to-date education, educational script.

Obsah

1 Úvod	8
2 Teoretická část.....	10
2.1 Literární výchova	10
2.1.1 Pojetí literární výchovy v RVP ZV	10
2.1.2 Inovativní přístupy v didaktice literární výchovy	12
2.2 Komiks	14
2.2.1 Charakteristika komiksu.....	14
2.2.2 Výrazové formy komiksu.....	16
2.3 Adaptace	19
2.3.1 Vymezení pojmu	19
2.3.2 Adaptace jako proces a/nebo produkt	20
2.3.3 Transformace: literární dílo – komiks.....	22
2.3.4 Kritéria pro hodnocení (ne)kvalitních komiksových zpracování	28
2.4 Komiks ve edukačním procesu	31
2.4.1 Psychodidaktika a efektivní vyučování	31
3 Praktická část	40
3.1 Výběr komiksových zpracování.....	40
3.1.1 Cesta do středu Země.....	40
3.1.2 Mýty a legendy v komiksech.....	43
3.1.3 Krakatit	44
3.1.4 Jaroslav	47
3.2 Výukové scénáře	50
3.2.1 Od výběru textů k praktickému provedení	50
3.2.2 Kompozice vyučovacích scénářů	55
3.3 Charakteristika scénářů	56
3.3.1 Dobrodružství v díle Julese Verna	57
3.3.2 Úkoly pro Hérakla	61
3.3.3 Vynález zkázy?	64
3.3.4 Udatný Jaroslav	68
3.4 Ověření scénářů v praxi, zpětná vazba.....	71
3.4.1 Dobrodružství v díle J. Verna	71
3.4.2 Úkoly pro Hérakla	73
3.4.3 Vynález zkázy?	75

3.4.4 Udatný Jaroslav	76
3.4.5 Souhrnné informace	77
4 Závěr	78
Seznam literatury	80
Seznam obrázků.....	84
Seznam příloh	85

1 Úvod

Tématem diplomové práce je využití komiksových zpracování klasických děl české a světové literatury ve výuce českého jazyka a literatury na druhém stupni základních škol a v odpovídajícím ročníku víceletých gymnázií. Jedním z impulzů pro vznik této práce je v současné době stále diskutovanější téma rostoucí nechuti žáků číst. Nízká čtenářská gramotnost u žáků s sebou nese řadu problémů, nedostatečnou slovní zásobou počínaje, přes neschopnost porozumět čtenému textu až k někdy fatální neschopnosti správně interpretovat vlastní myšlenky a vhodně tak komunikovat se svým okolím. Je tedy zřejmé, že tvorba inovativních materiálů pro výuku literární výchovy a jejich rozšiřování mezi odbornou veřejnost je více než aktuální.

Cílem práce je vytvořit sadu výukových scénářů – multimediálních podpor, které akcentují ve výuce literární výchovy na druhém stupni základních škol převážně využívání komiksových zpracování klasických literárních děl v těsné vazbě na primární texty. Scénáře budou využívat vedle osvědčených metod vyučování také i metody moderních inovativních přístupů, s důrazem na rozvoj čtenářské gramotnosti a klíčových kompetencí formulovaných v RVP pro základní vzdělávání.

Diplomovou práci tvoří část teoretická, vymezující na základě studia odborných zdrojů základní pojmy literární výchovy a její didaktiky, teorie komiksu a adaptace. V části zabývající se výchovně-vzdělávacím procesem využívá především informace z *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*, z publikace Jany Svobodové *Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky: počáteční fáze výuky mateřštiny* a *Moderního vyučování* Geoffreye Pettyho. Teorie komiksové transformace do značné míry vychází z článku Evy Niklesové *Komiksové transformace literárních děl v současné české literární komunikaci*.

Část praktická pak zahrnuje klasifikaci vybraných komiksových zpracování, metodiku přípravy výukových scénářů a charakteristiku těchto materiálů spolu s jejich hodnocením. Cenné informace o moderních vyučovacích metodách poskytla publikace *Komunikační kompetence v literární výchově* Dany Ležákové a Daniela Bíny.

Kvalita vytvořených výukových scénářů, jež by měly sloužit buď přímo jako učební pomůcka pro stávající pedagogy, nebo jako návod k tvorbě vlastních materiálů pro studenty pedagogických fakult či začínající učitele, bude ověřena v praxi. Na základě cenných rad a připomínek zkušených pedagogů ze ZŠ T. G. Masaryka v Jihlavě a Gymnázia Jihlava jsou výukové scénáře upraveny tak, aby byly bez problémů využitelné v praxi a splňovaly veškeré požadavky moderního vyučování.

2 Teoretická část

2.1 Literární výchova

V této kapitole se pokusíme stručně popsat literární výchovu a její postavení v soustavě RVP ZV, zejména se zaměříme na vnitřní provázanost jednotlivých složek vyučovacího předmětu český jazyk a literatura. Zmíníme také pojem inovativní přístupy ve vyučování literární výchovy.

2.1.1 Pojetí literární výchovy v RVP ZV

Podle RVP ZV je literární výchova součástí vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura a spolu s obory Cizí jazyk a Další cizí jazyk¹ spadá do oblasti Jazyk a jazyková komunikace. Ve výchovně vzdělávacím procesu je tato oblast stěžejní, protože úroveň jazykové kultury zásadním způsobem vypovídá o úrovni všeobecných znalostí, zkušeností i celkové vyspělosti absolventa základního vzdělávání. Jazyková výchova si mj. klade za cíl rozvíjet především komunikační kompetence – žák by měl být schopen na základě svých znalostí a dovedností *„správně vnímat různá jazyková sdělení, rozumět jim, vhodně se vyjadřovat a účinně uplatňovat i prosazovat výsledky svého poznávání.“*²

Vyučovací obor Český jazyk a literatura je tvořen třemi složkami – komunikační, jazykovou a literární. Tyto tři složky by měly být ve výuce úzce propojeny, aby se u žáků mohly komplexně rozvíjet takové dovednosti, které vedou k efektivnímu získávání poznatků ve všech vzdělávacích oblastech. Je tedy zřejmé, že se nelze např. zaměřit pouze na schematická gramatická či jazyková cvičení bez užší vazby na „živé“ texty, se kterými se setkáváme v běžné realitě, stejně jako se nelze zabývat pouze obsahovou stránkou literárních - uměleckých (i jiných) textů, bez hlubší návaznosti na dodržování základních norem a kodifikací. Takové jednání by bylo samoučelné a pravděpodobně by vedlo k mylnému přesvědčení, že „správně česky“ se musí psát pouze v češtině. (Bohužel i dnes se často shledáváme s příklady tohoto způsobu uvažování – sešit do češtiny bývá zpravidla v pořádku, naopak v sešitě

1 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami k 1. 9. 2010)*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

2 Tamtéž.

z matematiky či přírodopisu nacházíme množství hrubých chyb. Žáci (někdy však i vyučující!) toto zdůvodňují tvrzením: „To přece není čeština, tady se psát bez chyb nemusí ...“

Ovládnutí jazykové správnosti, tedy souboru vědomostí a dovedností vedoucích k osvojení spisovného českého jazyka, k poznávání a rozlišení jeho různých podob, je věc jedna, druhou je snaha rozvíjet vytríbený jazykový projev. Podle Svobodové je toto „... záležitostí především výuky slohu, důraz je kladen zvl. na projevy mluvené, neboť ty jsou v běžném životě častější.“³ Ale lze (se) slohu – mluveným i psaným projevům naučit, aniž bychom pracovali s již existujícími texty? Právě díky četbě nejrůznějších textů rozšiřujeme svou slovní zásobu a tříbíme mj. i své estetické cítění. Na druhou stranu však dobrá jazyková vybavenost umožňuje hlubší porozumění čtenému. Nemůžeme proto na literární výchovu pohlížet jako na doplňující část výuky češtiny, je totiž jednou ze spojených nádob.

Mezi její cíle patří schopnost rozpoznávat základní literární druhy, vnímat jejich specifické vlastnosti spolu s uměleckým záměrem autora, rozlišovat literární fikci a skutečnost a v neposlední řadě také utvořit si na přečtené dílo vlastní názor. Dovednost tvořivé recepce, interpretace a reprodukce literárního textu je žáky získávána a rozvíjena postupně. Pro obohacení duchovního života jsou důležité osobní prožitky a poznatky pozitivně ovlivňující jejich postoje a hodnotové orientace.

Na základě cílů jsou vymezeny závazné očekávané výstupy. Žák by měl v literární výchově být schopen tvořivě pracovat s textem – hodnotit jazyk, styl, postoje autora, atd. a také jej s využitím vhodných jazykových prostředků interpretovat. Důležitá je také práce s textem na úrovni získávání a třídění informací.⁴

Literární výchova by (podle obecných cílů oboru Jazyk a jazyková komunikace) měla žáky na základní škole rozvíjet nejen v oblasti rozumové (kognitivní), ale také citové, volní, estetické i etické, avšak očekávané výstupy i výběr doporučeného učiva se bohužel orientují převážně na aktivity činnostní (přednes, reprodukce, vytváření vlastních textů, atp.) a poznatkové (základy literární teorie, historie; literární druhy a žánry atd.).

3 SVOBODOVÁ, Jana. *Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky: počáteční fáze výuky mateřštiny*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita - Pedagogická fakulta, 2003, 102 s. ISBN 80-704-2300-5.

4 srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami k 1. 9. 2010)*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

Je tedy záležitostí moderního pedagogického přístupu, do jaké míry se bude snažit obecné, afektivní cíle aplikovat i na výchovu literární.

2.1.2 Inovativní přístupy v didaktice literární výchovy

Didaktika českého jazyka a literatury, vědní disciplína oboru pedagogiky, se zabývá výchovou a vzděláváním v českém jazyce. Její zkoumání se zaměřuje především na vzdělávací stránku vyučovacího procesu z pohledu obsahu (co se má učit) a také na samotný proces vyučování (jaké metody, formy, strategie, prostředky a postupy využít k dosažení stanoveného cíle či jak přistupovat k vzájemné komunikaci a interakci mezi žákem a učitelem).⁵ V současné době, kdy se v literární výchově klade důraz na rozvoj komunikačních kompetencí a čtenářské gramotnosti, dochází k situacím, že vyučující tápe ve výběru vhodných metod. Trendem doby je využívat tzv. inovativních/aktivizačních vyučovacích metod, mezi které patří např. skupinové vyučování, didaktické hry, metody kritického myšlení aj. Pomocí těchto propracovaných systémů dochází k rozvoji osobnosti žáka.

„Učitel má vést žáka k tomu, aby zvládl základy komunikace; má žáka naučit dorozumívat se slovem i písmem – v reálných situacích. Zejména pro literární výchovu z toho vyplývá heslo: vychovávat literaturou, nikoli primárně k literatuře ...“⁶

Abychom byli schopni naplnit tuto myšlenku, měli bychom opustit staré – neefektivní vyučovací metody, kde učitel vystupuje jako vševědouce, jenž žákům pouze předává fakta a informace a nastoupit cestu inovativních strategií. Ve chvíli, kdy se učitel ztotožní s rolí „dobrého rétora, komunikátora a technologa zacházení s texty“⁷, stane se vyučování i učení tvůrčím procesem umožňující rozvoj komunikační kompetence, čtenářské, funkční i mediální gramotnosti.

„Čtenářská gramotnost znamená schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosahování určitých cílů, k rozvoji vlastních schopností a vědomostí a k aktivnímu začlenění do života společnosti.“⁸ Funkční gramotností pak

5 Srov. SVOBODOVÁ, Jana. *Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky: počáteční fáze výuky mateřštiny*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita - Pedagogická fakulta, 2003, 102 s. ISBN 80-704-2300-5.

6 LEŽÁKOVÁ, Dana a Daniel BÍNA. *Komunikační kompetence v literární výchově*. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, 2006, 36 s. ISBN 80-704-0935-5.

7 BÍNA, Daniel. *Literární komunikace v multimediální době*. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 2009. s. 108. ISBN 978-80-7394-184-0.

8 Srov. PROCHÁZKOVÁ, Ivana. Co je čtenářská gramotnost, proč a jak ji rozvíjet?. In: *METODICKÝ*

rozumíme „... schopnost orientovat se ve světě informací, a to jak digitálních, tak tištěných, zpracovaných v textových, zvukových i grafických editorech, uložených v celosvětové síti či v informačních institucích“⁹ S výše uvedenými pojmy je pak spojena i **mediální gramotnost**, která bývá chápána jako série komunikačních kompetencí, jež zahrnují schopnost vyhledávání, analýzy, hodnocení a předávání informací v nejrůznějších formátech. Nezáleží na tom, zda se jedná o informace v tištěné, elektronické nebo digitální podobě, zda je získáváme z novin, rozhlasu, televize nebo Internetu. Média pak takto gramotný člověk využívá pro své vzdělání, osobní rozvoj a uspokojení potřeb.¹⁰

Snahou inovativních přístupů v literární výchově je tedy hledání nových cest, neotřelých a zajímavých metod či přístupů, díky nimž se vyučování přiblíží běžnému životu, neboť i skrze literární výchovu dochází ke kultivaci jazyka.

Podle Svobodové představuje „ovládnutí jazyka pro současného člověka naprostou samozřejmost, je to jedna ze základních životních potřeb. Člověk se jazykem dorozumívá se svým okolím, jeho prostřednictvím získává informace, rozšiřuje své vědomosti o nová poznání, zúčastňuje se společenského života, působí na myšlení a činnost ostatních lidí, podílí se na řízení společnosti.“¹¹

K tomu můžeme vhodně využít didaktické hry ve výuce, různé metody práce s textem, zejména s důrazem na rozvoj kritického myšlení, zařazování práce s mediálním sdělením či úkoly z tvořivé dramatiky.

Věříme, že snaha oprostit literaturu od přílišného naukového zaměření, spolu s novějšími přístupy k práci s textem (i k výběru textů), povede nejen k rozvoji komunikační kompetence a všech výše uvedených gramotností, ale i ke zvýšení zájmu o literaturu jako takovou.

PORTÁL RVP [online]. 18.1.2006 [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/446/CO-JE-CTENARSKA-GRAMOTNOST-PROC-A-JAK-JI-ROZVIJET.html/>

9 Gramotnosti ve vzdělávání: Soubor studií. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2011. ISBN 978-80-87000-74-8. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/06/Gramotnosti_ve_vzdelavani_soubor_studii1.pdf

10 Srov. Ujasněme si pojmy: Mediální gramotnost. In: *Klíče pro život* [online]. 2006 [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: <http://www.nidm.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/medialni-vychova-a-medializace/realizace/ujasne-si-pojmy-medialni-gramotnost>

11 SVOBODOVÁ, Jana. *Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky: počáteční fáze výuky mateřštiny*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita - Pedagogická fakulta, 2003, s. 24. ISBN 80-704-2300-5.

2.2 Komiks

V této části se zabýváme charakteristikou komiksu, přičemž důraz není kladen na popsání celé problematiky komiksové produkce. Pouze lehce se dotkneme jeho poměrně problematické definovatelnosti. Zmíníme zde také možnosti třídění komiksů na základě tematiky, jež ve svém výčtu akcentuje komiksová zpracování klasických literárních textů dále využívaných v této práci, a na základě materiální existence.

2.2.1 Charakteristika komiksu

Definovat médium, které v sobě spojuje simplifikované sdělení obrazové a slovní a které je v současné době považováno za stále silnějšího konkurenta „klasické“ literatury, není zcela snadné. Poměrně složitá uchopitelnost tzv. devátého umění pramení především z mnohosti zobrazovaných/sdělovaných informací – komiks pracuje se složkami analogickými pro oblast literární, výtvarnou, dramatickou i filmovou.

Pokud se zaměříme na odborné texty týkající se komiksu, nalezneme zde několik více či méně odlišných charakteristik, které se liší se především tím, jakou váhu přikládá autor různým složkám komiksového sdělení. Mnozí autoři se zaměřují především na dvě složky sdělení – text a obraz. Přestože jsou obě tyto složky v jednotlivých dílech zastoupeny různou měrou, jsou recipientem vnímány zároveň, což do jisté míry odděluje komiksovou produkci od tzv. kreslených příběhů, u nichž je primárně vnímán obraz a až posléze text.¹²

Někteří autoři zásadní význam přikládají zejména složce obrazové. Scott McCloud považuje komiks, neboli sekvenční umění, za „*záměrnou juxtaponovanou sekvenci kreslených a jiných obrazů, určenou ke sdělování informací nebo k vyvolání estetického požitku.*“¹³ Můžeme si povšimnout, že McCloud nepracuje s podmínkou nutnosti doprovodného textu, kterou naopak za základní prvek považuje R. C. Harvey¹⁴. McCloud tím nevyklučuje z okruhu komiksové produkce ta díla, jež textovou složku postrádají.

12 Srovnej: MÜLLER, H. a kol. *Zamyšlení nad comics*. Zpráva ze symposia Výzkumného institutu literatury pro mládež Univerzity J. W. Goetha Frankfurtu nad Mohanem. *Zlatý máj*, 1983, č. 10.

13 MCCLOUD, Scott. *Jak rozumět komiksu*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7381-419-9.

14 HARVEY, R. C. *Comedy At The Juncture Of Word And Image*. In VARNUM Robin; GIBBONS, Christina T (ed.). *The Language of Comics: Word and Image*. University Press of Mississippi, USA, 2001. ISBN 1-57806-414-7.

Podle Groensteena je komiks „*narativní druh s vizuální dominantou*“¹⁵, upozorňuje tak na další zásadní prvek komiksového vyprávění – naraci –, jež je však také základním prvkem filmu, na rozdíl od něj je v komiksu uskutečňována pomocí sledu statických obrazů. „*Jeho diskurs má tu zvláštnost, že je přerušovaný, eliptický, trhavý. Každá nová viněta posunuje vyprávění a zároveň ho obsahuje. Rám je činitelem této dvojí činnosti posunování/zadržování*“¹⁶

Na převládajícím postavení vizuální složky staví svou definici i Lederbuchová, jež se však o komiksu, na rozdíl od předchozích autorů, vyjadřuje jako o umění nízkém a triviálním.

„*Komiks je kreslený seriál, v němž hraje podstatnější roli výtvarná složka než složka literární ... Svou uměleckou úroveň patří do triviálního umění, nezatěžuje čtenáře otázkami o vztahu člověka a světa, chce jen pobavit. Náročnějšího čtenáře neuspokojí pro svou primitivnost a stereotypnost složky slovesné i výtvarné.*“¹⁷

Oproti předcházejícím charakteristikám se vymezují autoři Mikušťáková a Mikulášek, kteří na komiks nenahlíží pouze z pohledu dvou základních složek vizuální (výtvarné) a textové (literární), ale soubor prvků, jimiž je podle nich komiks konstituován, rozšiřují o pojmy přejaté z umění filmového a dramatického:

„*Komiks ... je synkretickým uměleckým druhem, jenž využívá aspektů nejméně čtyř druhů umění, a to výtvarného, literárního, filmového a dramatického. ... Základem komiksu je zřetězování vizuálních a dějově nasycených sekvencí na principu střihu a montáže; skutečný komiks charakterizuje akčnost (pohyb je základním komiksovým stavem), filmový střih, popř. různé formy práce komiksové kvazi-kamery ... vizuálnost (předmětem komiksu se může stát vše, co lze výtvarně „zviditelnit“ a dějově fázovat), sekvenčnost (nejnižší kompoziční jednotou komiksu je sekvence; útvary vyššího řádu jsou vymezeny hranicemi jednoho příběhu či stránky), jazyková elipsa a dialogičnost ... seriálovost, figurativnost (vytváření charakteristických, nezřídka plastických typů, postav a situací s reliéfní funkcí), schematičnost (úsilí o výtvarnou, dějovou i jazykovou abstrakci), lineárnost ... dramatičnost ...*“¹⁸

Obecně bychom mohli shrnout tuto problematiku slovy, že nelze stanovit definici, která by pokrývala komiksovou produkci v celé její šíři. Vždy se nalezne

15 GROENSTEEN, Thierry. *Stavba komiksu*. Vyd. 1. Překlad Barbora Antonová. Brno: Host, 2005, 218 s. ISBN 80-729-4141-0.

16 GROENSTEEN, Thierry. *Stavba komiksu*. Vyd. 1. Překlad Barbora Antonová. Brno: Host, 2005, s. 56. ISBN 80-729-4141-0.

17 LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Vyd. 1. Jinočany: H, 2002, 355 p. ISBN 80-731-9020-6.

18 MIKUŠŤÁKOVÁ, A., MIKULÁŠEK, A. (1990). *Comicosvé konfrontace I*. In: Zlatý máj 8/1990, s. 481-486.

nějaké dílo, které pravidla definice splňovat nemusí, a přesto ho termínem komiks označíme. Pro naše účely však není podstatné komiks definovat přesně. Jde především o to uvědomit si, že komiks může sloužit jako prostředek k šíření informací, popř. k uchování části informace – literární informace, která je pak snadněji přijímána současným recipientem, protože v sobě zahrnuje trendy nové tvorby, kdy se od rozsáhlých a komplikovaných forem přechází spíše k drobnějším příběhům, které jsou mnohdy realizovány právě nějakým hybridním útvarem, ve kterém se propojuje složka textová, dějová a vizuální.

2.2.2 Výrazové formy komiksu

Komiksová tvorba je v současné době velmi široká a její popis je možný na základě hodnocení několika kritérií, mezi nejvýraznější patří: hledisko barevnosti, způsob materiální existence, tematika, použitá malířská a kresebná technika, typ hrdiny, způsob vzniku atp. Jedno konkrétní dílo lze většinou popsat na základě kombinace více kritérií.¹⁹

2.2.2.1 Dělení na základě tematiky

Pro potřeby této práce je vyhovující dělení komiksů podle tematiky. Toto dělení není vyčerpávající a zdaleka nepostihuje celou širší produkce, zde je však zvoleno zejména proto, že upozorňuje ve svém výčtu na komiksy nepůvodní – transformované z klasické literatury, které jsou právě v této práci dále využívány. Podle tematiky dělíme komiksy do dvou základních skupin, na komiksy dobrodružné a humorné²⁰.

Do oblasti **dobrodružných** komiksů řadíme díla:

- vycházející z příběhů klasické literatury (*Oliver Twist, Robinson Crusoe* aj.),
- s náměty historickými (*Mýty a legendy v komiksech, Řecko, Řím a Egypt* atd.),
- detektivní (*Cesta do pekel*),
- s vědeckofantastickou tematikou (*Krakatit*),
- žánru fantasy (*Thorgal* v řadě *Modrá Crew, Hobit* aj.).

¹⁹ Srov. PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 422 p. ISBN 80-718-2124-1.

²⁰ Tato část je připravena podle: ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 171 s. ISBN 80-736-7095-X.

Humorné komiksy vycházejí zejména z těchto témat:

- Veselé příběhy o zvířatech (Tom a Jerry, Garfield, Čtyřlístek, Micky Maus, Kačer Donald atd.),
- politické náměty (*Zelený Raoul, Dlouhý nos*),

Tento druh komiksu je více než kterýkoli jiný pevně spjat s pravidelnou publikací v tisku. Jednotlivá nakladatelství jeho uveřejňováním soupeří o čtenáře.

- erotické náměty.

2.2.2.2 *Dělení podle způsobu materiální existence*

Komiksy bývají publikovány v různé podobě. Nejmenší formou je strip, nejrozměrnější pak komiksové album, či grafický román.²¹ Základním rozlišovacím znakem by u tohoto způsobu dělení měl být tiskový rozsah. Protože je však česká/počestěná terminologie v této oblasti stále velmi rozkolísaná a neustálená, dochází k drobným významovým odchylkám.²²

- **Strip**

Základní formou komiksu je **strip** – přibližně 2-6 panelů uspořádaných v horizontálním pásu obsahující vlastní uzavřený příběh. Strip může stát samostatně (vydáváný v tisku) nebo může být základem rozměrnějšího díla (více stripů tvoří arch/stránku komiksu).

- **Komiksový časopis**

Několik komiksů vydávaných souborně v jednom časopise tvoří **komiksový časopis**. Pokud jsou v tomto časopise otištěny komiksy různých autorů, nazývá se komiksový fanzin. Pravidelnou publikací jednoho příběhu na pokračování se vyznačuje komiksová série, popř. minisérie. Existuje také polokomiksový časopis, v němž má komiks druhořadou, doplňující úlohu, časopis je primárně věnován jinému zaměření.

21 Strip (angl. proužek) vznikl z anglického slovního spojení comic strip (komický proužek). Z tohoto sousloví vykryštalizoval také pojem komiks, jež je českou variantou anglického comics.

22 Příkladem snahy o vyjasnění terminologie může být i článek BOOK, ALBUM NEBO... CO VLASTNĚ?. *Komiks.cz* [online]. 15.01.2004 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://www.komiks.cz/clanek.php?id=659>

- **Komiksové album**

Komiksové album je označení díla – knihy složené z jednotlivých listů. Zpravidla je formátu A4 a obvyčejně mívá 64, 48 nebo 56 stran – platí pro případ **francouzského typu**.

- **Komiksový sešit, comicsbook**

Za jistou variantu komiksových alb je možno považovat i **komiksový sešit** (sbírka několika komiksů spojených jedním motivem nebo postavou) či **comicsbook** (sešity sdružené do jedné knihy).²³

²³ Srov. Komiks. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 11.3.2013 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Komiks>, CO JE CO... V KOMIKSU. In: *Komiks.cz* [online]. 2005 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.komiks.cz/clanek.php?id=1062>

2.3 *Adaptace*

2.3.1 **Vymezení pojmu**

Adaptace (z franc. adaptation = přizpůsobení, přepis, úprava textu) je proces, který má několik do jisté míry odlišných významů. Různě se na ni nahlíží v textologii, v teorii překladu a v dramatickém umění (film, televize, rozhlas).

V textologii je adaptace procesem, při kterém se původní text upravuje tak, aby byl přístupnější čtenářům, tedy aby byl snadněji vnímán (případ adaptace textu primárně určeného pro dospělé), nebo aby se zachovalo vnímání starších literárních textů současným čtenářem (týká se zejména děl antické, středověké, renesanční či barokní literatury, jež jsou díky adaptaci udržována v okruhu současné literatury). Tato adaptace nezasahuje zásadním způsobem do tematického, kompozičního ani jazykového plánu.

K výraznějším změnám dochází v adaptaci v teorii překladu, jež se od textologické adaptace liší tím, že se snaží přepracovat dílo, aby odpovídalo specifickým podmínkám příjmu. Jedná se o zejména o to, aby nedocházelo k rozporům mezi autorovým záměrem a čtenářovými myšlenkovými pochody. Dochází zde k zásahům do textu na úrovni myšlenkových paradigmat doby a místa vzniku/vnímání.

Nejvýraznější změny jsou adaptací způsobeny v oblasti dramatického umění. Během procesu dramatizace je vlastně vytvářeno zcela nové dílo, nový žánr. Dochází k zásadním zásahům do celé stavby původního díla. Mohou se zde například objevit nové postavy, nebo mohou naopak některé postavy zaniknout. Dochází ke vzniku či zániku dílčích epizod atp. V dnešní době je právě tato adaptace velmi častá. Vychází ze stále se zvyšující poptávky „*po netradičním zprostředkování literárního odkazu minulosti.*“²⁴

24 PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 177-178. ISBN 80-718-2124-1. s.10.

2.3.2 **Adaptace jako proces a/nebo produkt**

Novák s Gejgušovou označují adaptaci jako proces vzniku nového uměleckého díla, „ *které se rodilo za soustavné inspirace jiným uměleckým dílem a které i po svém dokončení uchovává s tímto dílem zjevné strukturní souvislosti.*“²⁵ Během adaptace se uplatňují především dva základními principy – tvořivý a reproduktivní. Tvořivý princip pracuje s amplifikací, tedy rozšiřováním původního díla, a s eliminací, při níž dochází k vypouštění, vynechávání některých částí. Lexikon literárních pojmů uvádí zvláštní druh adaptace, který je založen na mísení – vzájemné kontaminaci několika textů. „*Na základě tohoto principu bývají často budována díla tzv. postmoderního umění.*“²⁶

O vztahu původního a nově vzniklého díla uvažuje také Linda Hutcheon, podle níž existují dva typy adaptace, které se liší právě mírou závislosti nově vzniklého díla na díle původním. Konstatuje, že adaptace funguje jako produkt nebo jako proces. Pojetí adaptace jako produktu vychází z teorie překladu – jedná se o specifické přenesení jednoho kódu do druhého. Adaptace jako proces pracuje s kreativním postojem autora adaptace – adaptátorem, jenž literární dílo musí přepracovat do náležité podoby. Autor komiksového zpracování sice zohledňuje estetické hodnoty a základní vlastnosti původního díla, výsledné dílo je však autonomní a na předloze nezávislé.²⁷

25 NOVÁK, Radomil a Ivana GEJGUŠOVÁ. *Adaptace literárního díla a její didaktické využití*. Dotisk 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita - Pedagogická fakulta, 2003, 32 s. ISBN 80-704-2221-1.

26 PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 178. ISBN 80-718-2124-1. s.10.

27 Srov. HUTCHEON, Linda. *A theory of adaptation* [online]. New York: Routledge, 2006, xviii, 232 p. [cit. 2013-04-03]. ISBN 978-041-5967-952. Dostupné z: <http://www.google.cz/books> p. 15-22.

Podle Hutcheon je adaptace všude kolem nás.

„Adaptation are everywhere today: on the television and movie screen, on the musical and dramatic stage, on the Internet, in novels and comic books, in your nearest theme park and video arcade.“²⁸

Co ale vede k takové produkci adaptací všeho druhu? Některé důvody uvádějí Novák s Gejgušovou. Jejich pojetí je primárně určeno adaptacím filmovým, jelikož však komiks „využívá techniky filmového záběru, rychlé změny akce a prolínání stříhů“²⁹, je podle mého názoru vhodné zmínit tento výčet i zde.

1. Popularizace předlohy.
2. „Umocnění“ umělecké kvality předlohy.
3. Aktuální polemika autora adaptace s autorem předlohy.
4. Nedostatek původních námětů.
5. Komerční důvody.
6. Kombinace předcházejících důvodů.³⁰

Dílo, jež prošlo procesem adaptace, se tedy nachází na pomezí mezi původním textem a dílem adaptovaným, to je již přizpůsobeno novým, specifickým podmínkám a cílům recepce. Na základě množství přenesených motivů pak můžeme adaptace rozlišovat na věrné, volné a „na motivy“.

28 HUTCHEON, Linda. *A theory of adaptation* [online]. New York: Routledge, 2006, xviii, p. 2. [cit. 2013-04-03]. ISBN 978-041-5967-952. Dostupné z: <http://www.google.cz/books>.

29 Srov. ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, s. 150. ISBN 80-736-7095-X.

30 NOVÁK, Radomil a Ivana GEJGUŠOVÁ. *Adaptace literárního díla a její didaktické využití*. Dotisk 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita - Pedagogická fakulta, 2003, 32 s. ISBN 80-704-2221-1.

2.3.3 Transformace: literární dílo – komiks

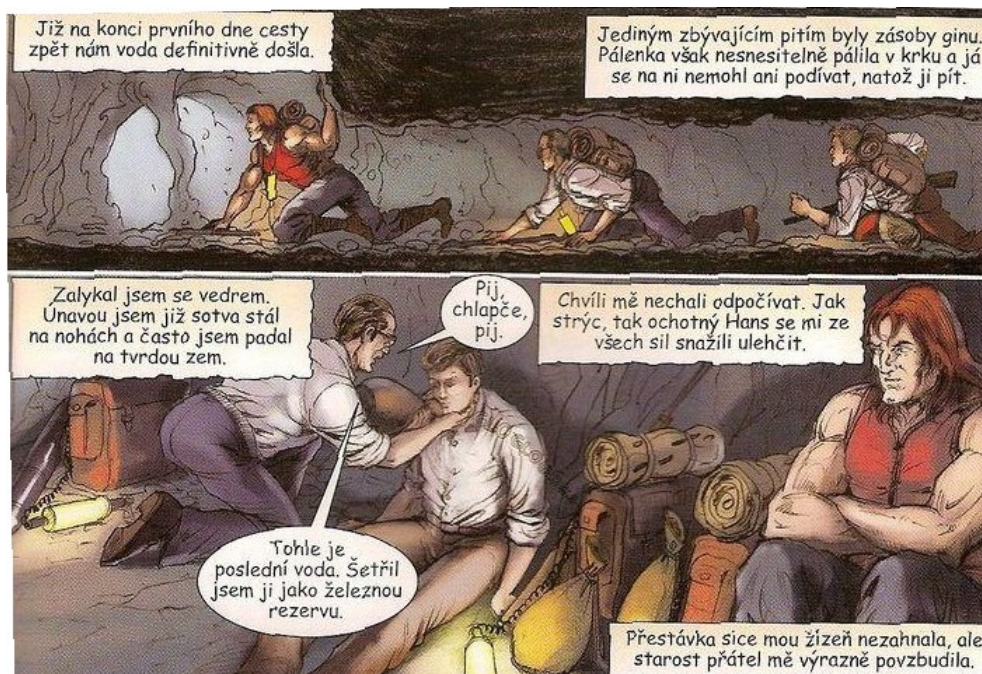
Při transformaci klasického literárního textu – tedy záležitosti, která je pevně spjatá s uměním slova, do komiksu, jež spojuje slovo a obraz, je nutné uvažovat nad tím, jaké informace by měly být zachovány, abychom výsledné dílo mohli považovat za hodnotnou součást literární komunikace, která v sobě navíc nese značný potenciál didaktického využití, jímž lze literární výchovu vhodně inovovat a zpestřit.

Pravděpodobně nejdůležitější informace vyjadřující charakter díla jsou obsaženy v řeči vypravěče a v přímé řeči postav. Tyto dvě složky jsou klíčové pro zachování charakteru primárního díla. Bez, do jisté míry, přesného přenosu, by nebylo možné považovat nové dílo za odpovídající rekonstrukci původního textu.

Přímá řeč objevující se v tzv. *bublinách* by měla být pokud možno zachována tak, aby se nezměnil jazykový styl jednotlivých postav, protože právě přímá řeč vypovídá nejvyšší možnou měrou o charakteru, náladě, postojích či společenském postavení postav. Často se také právě v přímé řeči koncentruje osobitý jazykově-stylizační projev autora. Hlas vypravěče se liší od přímé řeči hned v několika bodech. Zásadní odlišností je umístění promluvy vypravěče. Ta je v komiksu často umístována do vrchní části *panelu popř. viněty* (přímá řeč je vpisována do *bublin*), přičemž by mělo být snahou tento prvek v komiksu co nejvíce omezit, avšak v některých momentech je nezbytně nutné obrazové/vizuální ztvárnění verbálně doplnit. V těchto případech „by měl být důsledně zachován vypravěčský styl literární předlohy. Jde o respektování pravidla přenosu nezměněného, autentického literárního textu.“³¹

31 NIKLESOVÁ, Eva. Komiksové transformace literárních děl v současné české literární komunikaci. *Nová rusistika*. 2009, II, č. 2, s. 39-49. ISSN 1803-4950.

Uvádíme zde příklad zdařilého přenosu vypravěčského stylu do komiksového zpracování.³² Adaptátor zachoval hlas vypravěče v podobě osobní ich-formy (příběh je vyprávěn z pohledu jedné postavy, což vyvolává ve čtenáři dojem reality³³).

Obrázek 1: Zachování vypravěčského stylu

Srov.: „Jak jsem předvídal, došla nám voda už na sklonku prvního dne. Naše zásoby tekutin se zmenšily jen na jalovcovou kořalku. Ale tento pekelný likér nám spaloval hrdla. Ani podívat jsem se na něj nemohl. Bylo dusivé vedro. Únava mě ochromovala. Několikrát bych byl málem bezmocně upadl. Musili jsme se zastavovat. Strýc i Island’an mi pomáhali, jak mohli. Viděl jsem však, že i strýc už těžko bojuje s nesmírnou únavou a s mukami žízně.

Konečně v úterý 8. července jsme se po ruku a po kolenou a napůl mrtví dovlekli ke spojení obou chodeb. Zůstal jsem tam bezvládně ležet na lávové půdě. Bylo deset hodin ráno. Hans a strýc se opřeli o stěnu a pokoušeli se rozkousat několik sucharů. Z mých okoralých rtů vycházely dlouhé steny. Pak jsem vysílením upadl do hlubokého spánku. Za chvíli se ke mně přiblížil strýc a nadzdvihl mě. ... Viděl jsem, jak bere svou polní láhev zavěšenou u boku. K mému velkému překvapení mi ji přiložil ke rtům.

“Pij!” řekl.

Slyšel jsem dobře? Nezešílel strýc? Díval jsem se na něho vytřeštěným zrakem. Nemohl jsem to pochopit.

“Pij!” opakoval.³⁴

32 HELFAND, Lewis a Jules VERNE. *Cesta do středu Země*. 1. vyd. Ilustrace Vinod Kumar. Praha: Grada, 2010, 68 s. KomiX. ISBN 978-80-247-3389-0.

33 Srov. Ich-forma. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 3. 5. 2012 [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ich-forma>

34 VERNE, Jules. *Cesta do středu Země*. 2. vyd. Překlad Václav Netušil. Ilustrace Léon Benett. Praha: Albatros, 1992, 266 s. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-000-0178-0.

Zachování pořádacího principu - syžetu a dějové posloupnosti je dalším, neméně důležitým kritériem.

„Syžet neboli pořádací princip může být v komiksu i filmu (a stejně tak i v literatuře) prakticky identický: uplatňuje se tu kompozice chronologická (prvky dějové linie jsou řazeny lineárně v čase), paralelní (děj slučuje několik souběžně se rozvíjejících příběhů), rámcová (dílní příběhy jsou součástmi hlavního děje), retrospektivní (příběh se odvíjí od pointy k příčině) či řetězová (pojítkem několika nesouvisejících příběhů je ústřední motiv či postava). V syžetu komiksu lze podobně jako v dějové osnově filmu odlišit expozici (uvedení do dějového kontextu), kolizi (komplikaci děje), krizi a peripetii (vyhrocení, gradaci konfliktu) i závěrečnou katastrofu, tedy pointu, rozuzlení děje.“³⁵

Rozsáhlejší díla jsou během procesu transformace ve většině případů zjednodušována. K procesu eliminace dochází zejména na poli některých dějových odboček nebo počtu vystupujících postav. Takové zásahy jsou přípustné, nesmí se však tímto narušit celková struktura předlohy.

Výše jsme se zabývali především transformací textu, nyní se zaměříme na přenos textu do vizuálního sdělení, neboť tento prvek je pokládán za velkou výhodu komiksu.

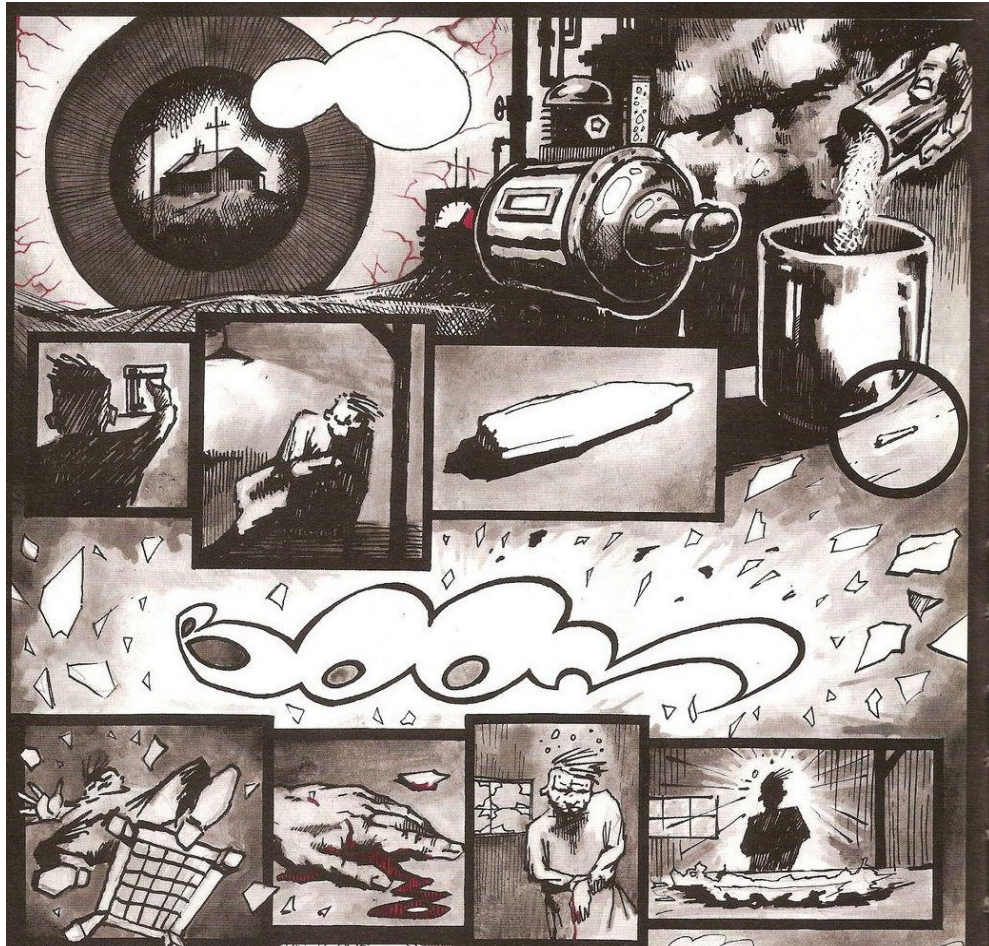
„Vzhledem k literárnímu vyprávění obraz skutečně tlumočí a vyjadřuje ve vizuálních termínech vše, co se dá: postavy, kulisy, předměty, posouzení atmosféry, výrazy, gesta, činy. Popravdě všechno, kromě slovních jmen (a myšlenek), jež není schopen přetlumočit a může je jen citovat.“³⁶

Dlouhé popisné pasáže prostředí, výrazů postav, různých situací, lokace nebo denní doby je možno velice dobře vizualizovat a tím „zrychlit“ tempo vnímání. Jazyková úspora, již se vizualizací dosáhne, je zde žádoucí a měla by být plně využívána.

35 ŠTOCHL, Miroslav. Film a komiks. Narativní blíženci. *Cinepur* [online]. 2005, č. 41 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://cinepur.cz/article.php?article=878>

36 GROENSTEEN, Thierry. *Stavba komiksu*. Vyd. 1. Překlad Barbora Antonová. Brno: Host, 2005, s. 155. ISBN 80-729-4141-0.

Uvádíme příklad vhodně vizualizovaného textu z komiksového zpracování díla *Krakatit*, můžeme si povšimnout, že autor komiksového zpracování nepotřeboval k doplnění vizuálního zobrazení žádný text. Vše dokázal vyjádřit obrazem, aniž by však čtenáře ochudil o nejmenší detaily.³⁷

Obrázek 2: Přenos textu do vizuálního sdělení

Srov.:

Prokop vytřeštil oči vnitřním nárazem. Najednou viděl... tu jistou olovnatou sůl, a rázem se mu rozvinul zmatený film paměti: předlouhý, zuřivý zápas v laboratoři s tou těžkou, tupou, netečnou látkou; slepé sviňské pokusy, když selhávalo vše, žíravý ohmat, když vztekem ji drobil a drtil v prstech, leptavá chuť na jazyku a čpavý dým, únava, již usínal na židli, stud, zarytost a najednou - snad ve snu či jak - poslední nápad, pokus paradoxní a zatraceně jednoduchý, fyzikální trik, jehož doposud neužil. Viděl teninké bílé jehličky, jež konečně smetl do porcelánové krabice, přesvědčen, že to zítra pěkně bouchne, až to zapálí v pískové jámě tam v polích, kde byla jeho velmi protizákonná pokusná střelnice. Viděl svou laboratorní lenošku, z níž čouhá koudel a dráty; tam tehdy se stočil jako unavený pes a patrně usnul, neboť byla úplná tma, když za strašlivé exploze a řinkotu skla se skácel i s lenoškou na zem. Pak přišla ta prudká bolest

³⁷ ukázka komiksu *Krakatit*: BAŽANT, Jan. *Krakatit*. 1. vyd. Praha: Talpress, 2009, [52] s. ISBN 978-80-7197-356-0.

na pravé ruce, neboť něco mu ji rozseklo; a přitom
- potom -

Prokop vraštil čelo bolestně prudkým rozpomínáním. Pravda, tady je přes ruku ta jizva. A potom jsem chtěl rozsvítit; ale žárovky byly prasklé. Pak jsem hmatal potmě, co se to stalo; na stole plno střepů, a tuhle, kde jsem pracoval, je zinkový plech pultu roztrhán, zkroucen a seškvářen a dubová tabule rozštípnuta, jako by do ní sjel blesk. A pak jsem nahmátl tu porcelánovou krabici, a byla celá, a tehdy jsem se zděsil. Tohle, ano, tohle tedy byl Krakatit. A potom -³⁸

Pokud je však vizualizovaná podoba textu ještě znásobena textem – slovním doplněním, aniž by to bylo nanejvýš nutné, jedná se o prvek nežádoucí. Předkládáme ukázkou z komiksu Héraklovy úkoly, kdy je zřejmá skutečnost vyjádřena jednak obrazem – vizuálně, jednak textem. Čtenář z obrazového sdělení chápe, že Hérakles hlavu (Hydry) zahrabává – valí na jámu, kde je umístěna, kámen a navíc toto komentuje slovy „Musí zůstat mrtvá!“.³⁹ Doplnění volným textem je v tomto případě nadbytečné.

Obrázek 3: Nesoulad vizuální a textové složky

38 ČAPEK, Karel. *Krakatit: román*. Vyd. 13., v Národní knihovně 1., dotisk. Editor Miroslav Halík. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, 330 s.

39 SHONE, Rob, David WEST, Gary JEFFREY, Ross WATTON a Romano FELMANG. *Mýty a legendy v komiksech: Řecko, Řím a Egypt*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2010, 143 s. ISBN 978-80-251-2453-6.

Během procesu adaptace dochází k přenosu/rozdvojení informací z „čistého“ textu do textu a obrazu. Aby celek působil kompaktně, měla by být složka textová a vizuální v jednotě. Té lze docílit, pokud kreslíř (autor komiksového zpracování) věnuje pozornost několika důležitým prvkům.

Podle Niklesové jsou v grafické dimenzi komiksu důležité také tyto aspekty:

- a) *„vykreslení mimiky postav,*
- b) *využití prostředku pro obrazové ztvárnění zvuků ...,*
- c) *práce s barevným rozlišením různých denních dob,*
- d) *vykreslení „dějové atmosféry“,*
- e) *způsob grafického odlišení přímé řeči, vnitřního monologu, nahlas vyřčených myšlenek, hlasu vypravěče apod.“⁴⁰*

Z výše uvedeného vyplývá, že není snadné vytvořit komiksovou adaptaci tak, aby byla považována za dílo vysoké umělecké hodnoty, zvláště pokud navíc požadujeme u takového díla možnost didaktické využití.

Správnou volbou je jistě snaha dodržovat během procesu adaptace výše uvedená pravidla – respektovat vypravěčskou, stylovou a syžetovou podstatu výchozího textu a k adaptaci přistupovat zejména se záměrem oživit literární předlohu, popř. umocnit její uměleckou kvalitu. Tímto způsobem vytvořené dílo lze považovat za transformaci kvalitní a vhodnou pro inovace literární výchovy.

40 NIKLESOVÁ, Eva. Komiksové transformace literárních děl v současné české literární komunikaci. *Nová rusistika*. 2009, II, č. 2, s. 39-49. ISSN 1803-4950.

2.3.4 Kritéria pro hodnocení (ne)kvalitních komiksových zpracování

Na základě poznatků uvedených výše a na základě kritérií, která stanovila ve svém článku *Komiksová transformace literárních děl v současné české literární komunikaci*⁴¹ Eva Niklesová, můžeme sestavit zjednodušený návod sloužící pro snazší rozpoznání kvalitního a nekvalitního komiksového zpracování. Vždy je však důležité mít na paměti, že se často jedná o rozhodnutí značně individuální, což vyžaduje pečlivé prostudování jak díla původního, tak komiksového zpracování.

1. Transformace textu

- a) **Přímá řeč:** Byla zachována se všemi stylovými odchylkami? Pokud došlo k úpravám, nezměnil se charakter postav? Jsou od sebe rozlišeny hlasité promluvy a vnitřní monology? Podařilo se v komiksové transformaci zachovat dialogičnost jednotlivých scén?
- b) **Vypravěč:** Shoduje se s řečí vypravěče v primárním textu? Do jaké míry se podařilo hlas vypravěče přenést v nezměněné podobě do komiksu? Není hlasu vypravěče v komiksové transformaci užíváno nadměru? Je zachována opozice mezi objektivním, vševědoucím popř. subjektivním vypravěčem?
- c) **Výstavba komiksu:** Pokud došlo k vypuštění některých pasáží, zůstaly zachovány všechny podstatné dějové linie, popř. i odbočky tak, aby nedošlo k výraznému pozměnění smyslu původního textu? Respektuje komiks způsob kompozice syžetu či posuny v čase?

41 NIKLESOVÁ, Eva. Komiksová transformace literárních děl v současné české literární komunikaci. *Nová rusistika*. 2009, II, č. 2, s. 39-49. ISSN 1803-4950.

2. Vizualizace

- a) **Zdařilost vizualizace:** Podařilo se vhodně vyjádřit obrazem vše, co se dalo? Jakým způsobem autor komiksové transformace k vizualizaci přistupuje?
- b) **Provázanost vizuální a textové složky:** Působí komiksová adaptace jako jeden nedělitelný celek? Jsou textová a grafická složka vhodně propojeny? Nedochází ke zbytečnému zmnožení informací podávaných zároveň obrazem a textem?
- c) **Další grafické možnosti:** Podařilo se vhodně vizualizovat mimiku postav, denní doby, atmosféru? Je na první pohled zřejmé rozlišení řeči postav od hlasu vypravěče? Je využito prostředků znázorňujících zvuky?

3. **Celkové grafické uspořádání:** Je komiks uspořádán pravidelně/přehledně, nebo nepravidelně/nepřehledně? Jak autor pracuje s rozmístěním panelů na stránce? Používá barvy k upoutání pozornosti? Zachovává mezeru mezi panely (tzv. škarpu)? Je komiks, vzhledem ke své vizuální stránce, náročnější na přečtení?

Poslední bod zde zařazujeme i přesto, že jej Nilesová ve svém článku neuvádí. Uvažujeme totiž, že způsob didaktického využití komiksu závisí i na stupni obtížnosti jeho četby. Celkové uspořádání komiksu, rozvržení panelů na jednotlivých stránkách, využívání barev, nebo např. eliminace škarpy totiž ovlivňuje náročnost způsobu vnímání. Toto vše souvisí s tzv. **komiksovou gramotností** – souborem základních dovedností, které umožní čtenáři komiksu porozumět komiksovému sdělení.

Četba evropsko-amerických komiksů funguje na stejných arbitrárních principech jako naše vizuální vnímání okolní reality, komiks čteme zleva doprava a shora dolů; přednost má bublina, která je výš. U komiksu však může dojít ke zmatení nezkušeného čtenáře ve chvíli, kdy jsou jednotlivé *panely* na stránce rozmístěny nepravidelně, překrývají se, nebo nemají pevné ohraničení – *rámeček*. Četbu ztěžuje také přesah *bublin* z jednoho panelu do druhého, jako je tomu na obrázku 3. Čtenářské/komiksové dovednosti, které vedou k úspěšnému zvládnutí „obtížných“ komiksů, se však dají vhodně rozvíjet.

Příkladem komiksového zpracování, jež klade vyšší nároky na čtenáře a jeho čtenářskou i komiksovou gramotnost, je např. Krakatit od Jana Bažanta (viz Obrázek 4) Panely nejsou pevně ohraničeny rámečkem, a proto se na první pohled zdá, jako by se promluvy postav vzájemně překrývaly. Při bližším zkoumání objevíme, že i zde platí princip: přednost má bublina, která je výš; čteme zleva doprava. Pořadí bublin je pak následující: 1. *Pan Prokop bude kolokvovat!* 2. *Povězte mi ... co víte ... O KRAKATITU!* 3. *Krakatit...? To je ... úplně nová třaskavina ... která ... která nebyla ... která dosud ...* 4. *Čím se zanítí? Čím exploduje?* 5. *Hertzovými vlnami!* 6. *Jak to víte?*⁴²

Obrázek 4: Komiks bez pevně ohraničených panelů

⁴² Srov. BAŽANT, Jan. *Krakatit*. 1. vyd. Praha: Talpress, 2009, [52] s. ISBN 978-80-7197-356-0.

2.4 Komiks ve edukačním procesu

Na komiks se během jeho historického vývoje hledělo různě. Přes zábavné čtení v tisku na počátku 20. století, přes jeho odsuzování jako brakové literatury dobou socialismu až po současnost, kdy se na komiks nahlíží jako na prudce se rozvíjející žánr populární literatury a také jako na prostředek didaktický. Didaktickým komiksem se v současné době zabývá především nakladatelství Portál, v jehož produkci nalezneme díla, která zábavnou formou přibližují životy osobností, či podávají srozumitelně pasáže z humanitních věd. Zajímavým počinem je jistě i tvorba výukových materiálů formou komiksu. Za jeden z prvních edukačních komiksů je často považováno „Orbis Pictus“ J. A. Komenského.

Hlavní otázkou této kapitoly je, jakým způsobem lze využít komiksových adaptací v pedagogické praxi. Je takové využívání literárního díla, které prošlo dalšími, mnohdy poměrně dramatickými úpravami, vhodné? Na jakých didaktických a psychologických základech využívání komiksu ve školství stojí? Odpovědi na tyto otázky budeme hledat zejména na poli didaktiky, psychodidaktiky a kognitivní psychologie.

2.4.1 Psychodidaktika a efektivní vyučování

Je všeobecně známo, že učení je velice složitý a komplikovaný proces, který se, za jistých podmínek, může stát naprosto neefektivním. Úkolem pedagogů by tedy mělo být působit na žáky během procesu učení tak, aby se byli schopni učit efektivně – aby výsledek učení byl v souladu s jejich vynaloženým úsilím. V této části se tedy věnujeme komiksu z pohledu didaktiky a psychodidaktiky. Jednotlivé prvky komiksových zpracování hodnotíme na základě principů těchto disciplín.

2.4.1.1 Psychodidaktika

Heslo psychodidaktika nalezneme jak ve slovníku pedagogickém, tak v psychologickém, z čehož můžeme usuzovat, že tato disciplína zasahuje do obou vědních oborů.

Pedagogický slovník uvádí, že psychodidaktika je: „*Nová interdisciplinární teorie propojující přístupy a poznatky obecné didaktiky, psychologie učení, kognitivní psychologie vědění a další... Její podstatou je poznání, že vzdělávací procesy (nejen ve škol. prostředí) je nutno vysvětlovat též z psychologických zřetelů. K tomu byly vytvořeny četné koncepce psychodidaktiky, jejichž autory jsou zvl. H. Aebli, B. S. Bloom, N. F. Talyzinová aj.*“⁴³

Psychologický slovník tento pojem definuje takto: „*Psychodidaktika (instructional psychology, psychology of learning and instruction) - disciplína, kt. se zabývá psychol. otázkami vyučování; její rozvoj vychází z rozšiřujících a prohlubujících se poznatků kognitivní psychologie posledních desetiletích a je částečně důsledkem rozvoje telematiky⁴⁴, kooperativního učení apod. přístupů psychologie učení, kognitivní psychologie vědění aj.; podstatou je poznání, že vzdělávací procesy, a to nejen ve školním prostředí, je třeba vysvětlovat též z psychol. zřetelů; koncepce p. vytvořili např. H. Aebli, B. S. Bloom, N. F. Tolyzina, u nás F. Jiránek, na Slovensku B. Púpala.*“⁴⁵

Tím, že v sobě psychodidaktika spojuje poznatky z několika disciplín, vzniká obor, který na výchovně-vzdělávací proces pohlíží komplexně. V této práci se zaměřujeme zejména na edukační aplikaci poznatků neurofyzologie (mechanismus paměti a učení); zabýváme se podmínkami a podstatou efektivního učení.⁴⁶

43 PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-717-8772-8.

44 **Telematika** „(slovo vzniklo kombinací slov telekomunikace a informatika) je technologický obor zabývající se kombinací přenosu a zpracování dat se zobrazovacími a jinými sdělovacími systémy a prostředky.“ Telematika. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 15. 3. 2013 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Telematika>

45 HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-717-8303-X.

46 Srov. ŠKODA, Jiří a Pavel DOULÍK. *Psychodidaktika: metody efektivního a smysluplného učení a vyučování*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 38. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4733-418.

2.4.1.2 Komiks jako nástroj efektivního vyučování?

Podle Škody a Doulíka je „učení efektivní tehdy, když:

- 1) je objevování něčeho nového radostí, a když přináší uspokojení;
- 2) je přiměřené individuálním schopnostem učícího se jedince;
- 3) dítě zažívá úspěch, je chváleno a odměňováno;
- 4) má objevitelský, heuristický charakter;
- 5) jsou informace přijímány co nejvíce smysly zároveň;
- 6) je spojeno s individuálním prožitkem a individuální zkušeností;
- 7) přijímané informace vytvářejí asociační vazby s již osvojenými poznatky;
- 8) není spojeno s nadměrným stresem.“⁴⁷

Můžeme pracovat s komiksovým zpracováním klasického literárního textu ve vyučování tak, abychom naplňovali tyto teze? V návaznosti na podrobnější charakteristiku jednotlivých bodů se pokusíme vystihnout, jak lze využitím komiksových zpracování v hodinách literární výchovy tyto podmínky podporovat.

ad. 1 Toto pravidlo vychází z předpokladu, „že učení a objevování něčeho nového je pro učícího se jedince radostí.“⁴⁸ Komiksové zpracování klasických děl tuto podmínku zcela jistě naplňovat může. Během práce s tímto materiálem mohou žáci, ale i vyučující zažít radost z objevování nového a neznámého (porovnáváním s původním textem, vytvářením vlastních komiksových zpracování atp).

47 Srov. ŠKODA, Jiří a Pavel DOULÍK. *Psychodidaktika: metody efektivního a smysluplného učení a vyučování*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 87. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4733-418.

48 Tamtéž s. 38

ad. 2 Již ze základních didaktických principů vyplývá, že by učivo a učební nároky měly být voleny v závislosti na individuálních schopnostech jedince, na fázi dozrávání jeho kognitivních funkcí.

Při výběru konkrétního textu (tedy i komiksového zpracování) by se tedy měl vyučující zamyslet, *„budou-li žáci sami schopni na základě svých dosavadních vědomostí, dovedností, zkušeností a zážitků najít, objevit rozpoznat nejvýznamnější ideové a estetické hodnoty textu, které z jeho strukturních složek budou žákům jeho vnímání, porozumění a prožívání, nezřídka spjatých s vcitováním (empatií) a zvnitřňováním (interiorizací), nejvíce usnadňovat nebo komplikovat, čím je text maximálně zaujme, jakou u nich vyvolá myšlenkovou a citovou odezvu a zda bude, či nebude korespondovat s jejich aktuálním psychickým stavem.“*⁴⁹

ad. 3 Pokud učící se jedinec zažívá během vyučovacího procesu pocity uspokojení a radosti, je chválen a odměňován, pak tento proces vnímá jako něco pozitivního, libého, což mu usnadňuje vytváření a upevňování paměťových stop. Jeho důvěra v to, že je schopen se něčemu ve vyučování naučit, bude vzrůstat. *„Tato sebedůvěra je spínačem, který aktivuje lidské schopnosti. Umožňuje jim, aby se prosadily.“*⁵⁰ Opačným příkladem je stav, kdy jedinec opakovaně nebo stále zažívá v učebních situacích neúspěch.

*„Limbický systém daného jedince „označí“ učení jako činnost nelibou a vyvolávající nepříjemné pocity. Pokud se dítě s takovou činností setkává, jeho mozek reaguje odmítnutím, čímž se mozek dostává do stresové situace. Jelikož nemůže školní vyučování opustit, odmítnutí se projeví nepozorností, nevnímáním příkazů učitele, ignorováním vyučování, únavou, nekázní apod.“*⁵¹

Abychom umožnili žákům získat pozitivní ocenění na základě jejich úspěchu a „nastartovali“ tak jejich sebedůvěru, měli bychom se podle Pettyho držet několika obecně platných pravidel. Nejprve bychom se měli ujistit, že všichni porozuměli zadání, jsou jim zřejmé cíle činnosti a také to, jak mají během plnění úkolu postupovat. Důležité je zdůraznit, že jim budete nápomocni ve chvíli, kdy to budou potřebovat. Zásadním krokem vyučujícího je vhodně zvolit náročnost jednotlivých úkolů. Měly by být jak

49 TOMAN, Jaroslav. *Didaktika čtení a primární literární výchovy*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. s. 42. ISBN 80-739-4038-8.

50 PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Vyd. 5. Překlad Štěpán Kovařík. Praha: Portál, 2008, s. 43-46. ISBN 978-80-7367-427-4.

51 ŠKODA, Jiří a Pavel DOULÍK. *Psychodidaktika: metody efektivního a smysluplného učení a vyučování*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 38-39. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4733-418.

jednoduché, aby je byli schopni plnit všichni žáci, tak náročnější, které na rozdíl od jednoduchých úkolů vyžadují více času a jsou těžší. Zásadním pravidlem pro upevnění motivace je pochvala a ocenění, ke kterému by mělo docházet pravidelně (za obvyklé, správně vypracované úkoly) a co nejdříve po splnění práce.⁵²

Při práci s komiksovým zpracováním můžeme za jednodušší, lehce zvládnutelné úkoly považovat aktivity založené na sebevyjádření – vlastním výtvarném pojetí literárního díla. Při dodržení stanovených pravidel (výběr textu, rozsah, použitá technika atd.) můžeme všechny výtvary hodnotit pozitivně (neexistuje správné a špatné řešení). Náročnějším úkolem by pak mohlo být např. řazení rozstříhaných panelů v příčinné návaznosti.⁵³

ad. 4 Objevování nových informací je proces výrazně ovlivnitelný ze strany učícího se jedince tím, že se na něm aktivně podílí. Učení má pak objevitelský charakter, na jehož konci jedinec prožije uspokojení z objevení něčeho nového. Tyto příjemné pocity jsou většinou ještě umocněny, pokud proces objevování není zcela snadný – doprovází ho jisté úsilí. Toto pravidlo má svůj základ opět v základních didaktických principech – v tomto případě v principu aktivnosti. Pokud žáci přistupují (a je to nanejvýš žádoucí) k učivu aktivně, jsou spolučiniteli (ne pouze objekty) vyučovacího procesu, je pro ně snazší učivu porozumět a také jej déle uchovávat v paměti. Vyučující tento princip naplňuje zvolením vhodných aktivizačních metod, stanovením reálných cílů a příslušnou motivací.

„Vhodná motivace, anticipace cílů a přímá účast na poznávacím procesu, která klade vyšší nároky na poznávací činnost žáka, aktivizují jeho duševní schopnosti na vyšší úrovni. Stupeň této aktivizace je jedním z hlavních činitelů určujících kvalitu výsledků poznání žáka“⁵⁴

52 PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Vyd. 5. Překlad Štěpán Kovařík. Praha: Portál, 2008, s. 45-46. ISBN 978-80-7367-427-4.

53 O chvále a kritice více in: PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Vyd. 5. Překlad Štěpán Kovařík. Praha: Portál, 2008, s. 56-66. ISBN 978-80-7367-427-4.

54 JELÍNEK, Jaroslav. *Úvod do teorie vyučování českému jazyku*. Praha: SPN, 1979. ISBN: [neuveveno].

V literární výchově může žák zažít pocit uspokojení z objevování zejména proto, že sám poznává, „že se v kontaktu s literárním dílem ... zdokonaluje v jazyku a na druhé straně mu dobrá znalost jazyka umožňuje lépe porozumět literárnímu dílu.“⁵⁵ Využíváním komiksových zpracování klasických děl můžeme tento princip vhodně naplňovat, je možné jej využít jako základ pro heuristické metody výuky, protože poskytuje prostor pro využívání inovativních vyučovacích přístupů.

ad. 5 Učební činnost se stává efektivnější v případě, že zapojujeme co nejvíce smyslů. Škoda a Doulík toto konstatují na základě srovnání spontánního učení s učením intencionální školní výuky. Spontánní učení je založeno na manipulaci s předměty a objekty, které jedinec ohmatává, ochutnává, zkouší, co vydrží atd. Ve škole však nejčastěji zapojujeme pouze sluchový kanál – stále převažují slovní metody výuky –, přestože „většina lidí patří mezi tzv. vizuální typy, které preferují informace přijímané zrakem.“⁵⁶ Velice vhodné je proto vytvářet vizuální pomůcky, které upoutávají pozornost, přinášejí změnu, napomáhají konceptualizaci, jsou snáze zapamatovatelné a jsou projevem učitelova zájmu.⁵⁷ Pomocí vizuálních pomůcek můžeme předkládat i nevizuální, abstraktní myšlenky, jež jsou základem právě pro jazykové vyučování.

Tyto abstrakce jsou našim smyslům nepřístupny, můžeme je však prezentovat různým způsobem a tím naplňovat princip názornosti, jehož podstata spočívá v tom, „že empirie („živé nazírání“) je spojena s aktivní myšlenkovou činností, kterou žáci odhalují vlastnosti (znaky) pozorovaných věcí a jevů tím, že je pozorují, vnímají jejich znaky odlišné od ostatních, všímají si shody, rozdíly – souvislostí s jinými věcmi a jevy a že výsledky své empirické činnosti spojují s poznatky známými. Lze souhlasit s pojetím, že princip názornosti je výrazem jednoty smyslového a logického, jedinečného a obecného, konkrétního a abstraktního.“⁵⁸

Vhodně zvolené metody práce s textem i s komiksovým zpracováním přímo vybízejí k využívání/vytváření názorných pomůcek. Tím, že s textem aktivně pracujeme – podtrháváme, zvýrazňujeme slova, jejich části popř. větší celky -, vytváříme

55 HAUSER, Přemysl, Helena KNESELOVÁ a Karla ONDRÁŠKOVÁ. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 39. ISBN 80-210-1035-5.

56 ŠKODA, Jiří a Pavel DOULÍK. *Psychodidaktika: metody efektivního a smysluplného učení a vyučování*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 39. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4733-418.

57 PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Vyd. 5. Překlad Štěpán Kovařík. Praha: Portál, 2008, s. 271-272. ISBN 978-80-7367-427-4.

58 SVOBODOVÁ, Jana. *Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky: počáteční fáze výuky mateřštiny*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita - Pedagogická fakulta, 2003, 102 s. ISBN 80-704-2300-5.

myšlenkové mapy, grafy, tabulky atp., pracujeme v souladu s tímto principem. Zásadním prvkem přitom je, aby tvůrcem těchto názorných pomůcek byl nejenom učitel, ale i žáci. Z této vnější názornosti bývá zpravidla vytvořen artefakt trvalejší (obrázek s popiskem, souhrnný přehled pojmů v tabulce, myšlenková mapa základních komiksových prvků, ...), který žáci mohou mít trvale vystaven ve třídě a díky tomu si sami určí, jaký čas věnují jeho vnímání. V případě, že se na tvorbě takového materiálu sami aktivně podíleli, je jeho přínos hodnotnější.

V tomto bodě je také vhodné zmínit také rostoucí význam informačních a komunikačních technologií – virtualizaci učebního procesu. Tento moderní trend ve vyučování má však své klady i zápory. Mezi klady bychom mohli řadit převládající vizuální zobrazování, avšak odtržení od reality (např. pouhé promítání pokusu namísto praktického provádění) hodnotíme všeobecně záporně.

ad. 6 Pokud je učení spojeno s individuálním prožitkem, vytváří se komplexnější paměťová stopa s větším množstvím asociativních spojů, díky čemuž si ji později snadněji vybavíme. Tento proces souvisí s využíváním epizodické paměti⁵⁹ - „*paměti pro osobní prožitky*“⁶⁰, již využíváme v procesu učení vázaném na konkrétní dobu a kontext. Vhodné je proto zařadit do výuky takové činnosti, které mají epizodický charakter, např. dramatickou výchovu (jejím smyslem je vnitřní zážitek hráčů, nikoli předvádění se). Důležité je, co se odehrává uvnitř žáka a jak daná činnost působí na jedince a jeho současný psychický stav, ale i na jeho chování do budoucna.⁶¹ Z dalších aktivizačních metod můžeme využít pracovní činnosti, didaktické hry atd.

59 Vedle **epizodické** paměti Tulving (1972) rozlišuje ještě paměť sémantickou, což je „*obecná znalost světa - paměť pro neosobní fakta, která nereprodukuje ve specifickém časovém kontextu*“ in STERNBERG, Robert J. Kognitivní psychologie. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 197. ISBN 80-717-8376-5.

60 Tamtéž.

61 Srov. *Hledání nových cest v didaktice slohu a literární výchovy*. Editor Daniel Bína, Eva Niklesová. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2007, s. 80. ISBN 978-80-7394-059-1.

Komiksová zpracování poskytují možnost hlubšího subjektivního prožitku, jelikož umožňují zapojení více smyslů současně. Komiksové ztvárnění mohou žáci např. sami vytvářet a rozvíjet tím své kreativní myšlení. Aby se mohli volně a svobodně vyjádřit během tvorby vlastní transformace, je nutné se hlouběji ponořit do výchozího textu a tudíž porozumět i obtížnějším pasážím. Samotná četba se tedy stává něčím víc než pouhou bezcílnou četbou, je spojena s hlubokým porozuměním, a tudíž i s nějakým prožitkem.

ad. 7 Nově přijímané poznatky vstupují do soustavy s poznatky již dříve osvojenými, jsou do této soustavy začleňovány a taktéž s nimi vzájemně interagují. Žák je tedy již před konkrétní školní výukou vybaven interním poznatkovým systémem, jež se utvářel během jeho dosavadního života. Díky tomuto systému a vznikajícím asociačním vazbám si může nějakým způsobem vysvětlovat okolní svět. Vytváření asociačních spojů je zásadní pro vytváření i konsolidování paměťových stop. „*Učitelé by měli v co největší míře využívat předchozích individuálních zkušeností žáků a jimi vytvořených struktur, které mohou asimilovat nové poznatky.*“⁶² Na principu těchto asociačních spojů fungují i tzv. mnemotechnické pomůcky. Existuje několik způsobů vytváření těchto pomůcek. Mohou mít podobu akrostichu, básničky či říkadla, nebo mohou být založeny na základě podobnosti vizuální.⁶³

Práce s komiksovým zpracováním literárního díla a se samotným primárním textem vhodně podporuje tuto tezi. Na základě dříve poznaného si vytváříme asociační vazby (od komiksu k lit. textu a naopak), které jsou navíc podpořeny tím, že skutečnost můžeme vnímat více smysly zároveň.

ad. 8 Učení se stává efektivním tehdy, když se mysl učícího se jedince soustředí právě na učení a ne na to, jak se učení vyhnout, k čemuž dochází například ve chvíli, kdy je tento proces pro jedince stresový (prožívání opakovaného neúspěchu, obava z neznámého atp.) Nadměrný stres ve výuce může být způsoben jak přemírou podnětů, tak i jejich nedostatkem, přičemž rozpoznání hranice nedostatku či nadbytku podnětů je značně individuální.

62 ŠKODA, Jiří a Pavel DOULÍK. *Psychodidaktika: metody efektivního a smysluplného učení a vyučování*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 41. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4733-418.

63 Srov. ŠKODA, Jiří a Pavel DOULÍK. *Psychodidaktika: metody efektivního a smysluplného učení a vyučování*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 40-41. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4733-418.

Pro eliminaci stresu způsobeném např. přemírou informací v primárním textu (náročný, zhuštěný text) je možné použít právě komiksové zpracování literárního textu. Takové zpracování obsahuje minimum textu (v kvalitním zpracování je text pečlivě vybrán tak, aby byla zachována jazyková norma textu původního), je přehledné a v neposlední řadě vyniká jistou „módní atraktivitou“, proto může vhodně posloužit jako motivační prostředek.

Efektivní vyučování není proces závislý pouze na výše uvedených podmínkách, ale navíc je spoluutvářen učebním stylem žáka a vyučovací strategií učitele (způsobem řízení učební činnosti, motivace, výběr vhodných metod atd.) *„Efektivita a úspěšnost literárněvýchového procesu je v rozhodující míře podmíněna literárněvědnou, psychologickou, pedagogicko-didaktickou a metodickou erudicí vyučujícího jako kreativní osobnosti.“*⁶⁴ Zařazením netradičních učebních pomůcek do výuky (jako je např. komiksové zpracování lit. textu) a aktivním zapojením žáků do procesu učení pomocí vhodných metod se stane výchovně-vzdělávací proces zajímavou a přínosnou činností.

64 TOMAN, Jaroslav. *Didaktika čtení a primární literární výchovy*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. s. 30. ISBN 80-739-4038-8.

3 Praktická část

3.1 Výběr komiksových zpracování

Komiksová zpracování literárních textů byla hodnocena podle výše uvedených kritérií (viz 2.3.4) a podle potřeb vyučování (jako např. oživení obtížné látky, požadavek na zábavnější opakování, ...). Hledisko potřeb vyučování jsem do hodnocení zahrnula na základě pozorování během vlastní pedagogické praxe, přičemž jsem vycházela také ze školních vzdělávacích programů škol, kde jsem tuto praxi od září do prosince 2012 absolvovala.

Jednotlivá díla se od ideálního komiksového zpracování (co je však možno považovat za ideál?) více či méně liší. Konečné rozhodnutí, zda dílo v hodinách literární výchovy bude použito, záviselo na několika faktorech zároveň. Zdůvodnění takového rozhodnutí je uvedeno u příslušných komiksových zpracování.

3.1.1 Cesta do středu Země

Komiksové zpracování:

HELFAND, Lewis a Jules VERNE. *Cesta do středu Země*. 1. vyd. Ilustrace Vinod Kumar. Praha: Grada, 2010, 68 s. KomiX. ISBN 978-80-247-3389-0.

Literární předloha: VERNE, Jules. *Cesta do středu Země*.

3.1.1.1 Hodnocení na základě stanovených kritérií

1. Transformace textu

a) Přímá řeč:

Autor komiksového zpracování zachovává přímou řeč takřka v nezměněné podobě. Jednotlivé postavy promlouvají živým, vhodně aktualizovaným jazykem, který přesně vystihuje jejich charakter. Island'an Hans dokonce „mluví“ velmi málo, což je pro tuto postavu příznačné, kladně lze hodnotit také to, že jeho promluvy nejsou překládány z dánštiny do češtiny. Hrubým nedostatkem však je absence různorodých bublin, díky nimž by bylo možné odlišit nahlas vyřčenou promluvu od vnitřních monologů či myšlenek.

b) Vypravěč:

Autor komiksového zpracování používá promluvu vypravěče velmi často, dalo by se říct, že v celém komiksovém zpracování není jediná strana, která by tento prvek neobsahovala. Do jisté míry je časté používání hlasu vypravěče pochopitelné, adaptátor pravděpodobně ve snaze zachovat stylovou charakteristikou románu nechce tento prvek měnit. Přestože by na některých místech bylo vhodné převést hlas vypravěče do formy vnitřního monologu postav, adaptátor se o to nepokouší, komiks pak působí spíše jako obrázkové čtení. Za zdařilou naopak považuji práci s aktualizací jazyka, který je živý a barvitý. Téměř se shoduje s jazykem textu (překlad Václava Netušila z roku 1992), s nímž jsem komiksově zpracování srovnávala. (Nevíme však do jaké míry je toto dílem adaptátora či překladatele.)

c) Výstavba komiksu:

Došlo k vypuštění některých částí, pravděpodobně z důvodu omezení rozsahu, avšak celek nebyl podle mého názoru zásadním způsobem narušen. Komiksově zpracování zachycuje všechny důležité dějové zvraty.

2. Vizualizace**a) Zdařilost vizualizace:**

Vizualizaci hodnotím jako celkem zdařilou. Autor převádí do obrazové složky zejména popisy prostředí, ctí přitom podobu, jež vychází z textu románové předlohy. S vizuální podobou komiksově transformace nijak neexperimentuje, čtenáři předkládá realistický obraz literárního díla. Na některých místech by vizualizace mohla být dramatičtější. Rozhodně zde neplatí pravidlo jazykové úspory. Děj je velmi často doplňován textem – hlasem vypravěče. Přestože je tento text velmi dobře zachován, mohl by být na některých místech nahrazen obrazem.

b) Provázanost vizuální a textové složky:

Spojení obrazové a jazykové složky je v tomto díle poněkud nevyvážené – komiks obsahuje mnohdy příliš mnoho textu (viz výše) –, proto celek působí často nejednotně, připomíná pak spíše obrázkové čtení; čtenáři neponechává moc prostoru pro vlastní imaginaci.

c) Další grafické možnosti:

Ilustrátor se zaměřil především na zobrazení prostředí, které vykresluje zdařile, mimiku postav však zobrazuje nedostatečně – postavy jsou téměř „bez emocí“ a i ve vypjatých situacích mají ve tváři týž výraz jako při přátelském hovoru „u odpoledního šálku kávy“. (viz Obrázek 5) S hlasem vypravěče a jeho zásadním postavením v tomto díle souvisí pravděpodobně i absence zobrazení vnitřního monologu jednotlivých postav. V komiksu se také téměř neobjevují prostředky pro vyjádření zvuků, jež by dílo vhodně zdramatizovaly. Celé komiksové zpracování, byť je jeho předlohou dramatický dobrodružný román, působí vlažně.

Obrázek 5: Nepřesvědčivá mimika postav

3. Celkové grafické uspořádání:

Ani v celkovém grafickém uspořádání nejeví komiks známky výraznější akce. Autor se pokusil stereotypní verbálně-vizuální podobu ozvláštnit nepravidelným rozmístěním panelů na stránce, což však čtení nijak neztěžuje. Zásadním nedostatkem zde však je přemíra nevázaného textu, bez něhož se neobejde snad jediný panel.

3.1.1.2 **Hodnocení na základě potřeb vyučování**

Neboť je dobrodružná literatura pro žáky stále velmi atraktivní, bylo pro výběr tohoto komiksového zpracování rozhodující žánrové hledisko. Snahou bylo vybrat takové dílo, jehož dominantním prvkem bude dějová složka, ta totiž umožňuje propojovat snadno jednotlivé části češtiny, zejména literární výchovu s komunikační a slohovou výchovou.

3.1.2 **Mýty a legendy v komiksech**

Komiksové zpracování:

SHONE, Rob, David WEST, Gary JEFFREY, Ross WATTON a Romano FELMANG. *Mýty a legendy v komiksech: Řecko, Řím a Egypt*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2010, 143 s. ISBN 978-80-251-2453-6.

Literární předloha: -

U tohoto komiksu nelze posuzovat transformaci textu, ani zdařilost vizualizace, protože se ve své podstatě nejedná o komiksové zpracování určité literární předlohy, autoři na konkrétní inspirační zdroj neodkazují. Pro účely této práce se jmenovaný komiks i přesto hodí – slouží jako ilustrativní materiál, na jehož základě budou žáci a žákyně vytvářet své vlastní komiksové adaptace vycházející však z textu *Starých řeckých bájí a pověstí* Eduarda Petišky. (Podrobnější zdůvodnění v následující kapitole 3.3.2)

3.1.3 Krakatit

Komiksové zpracování:

BAŽANT, Jan. *Krakatit*. 1. vyd. Praha: Talpress, 2009, [52] s.

ISBN 978-80-7197-356-0.

Literární předloha: ČAPEK, Karel. *Krakatit*.

3.1.3.1 Hodnocení na základě stanovených kritérií

1. Transformace textu

a) Přímá řeč:

Přímá řeč postav v komiksovém zpracování vychází z původního textu téměř rigidně. Autor transformace vhodně pracuje s promluvami jednotlivých postav a přitom zachovává veškerou jejich stylovou platnost, čtenář díky tomu poznává charaktery těchto postav i jejich momentální psychické rozpoložení. *Bublina*, kam je přímá řeč postav nejčastěji (tzn. ne vždy) umístěna, jsou různě graficky ztvárněny. Jejich podoba závisí na emocionalitě a modalitě výpovědi – bublina obsahující prosté oznámení se liší od výkřiku, prosby, myšlenky, atd., což ve čtenáři vzbuzuje okamžitý a velmi silný dojem, mnohem silnější, než při použití samotné interpunkce.

b) Vypravěč:

Hlas vypravěče je téměř výlučně převeden do vizuální podoby.

c) Výstavba komiksu:

Autor se snaží dodržet většinu zásadních prvků výstavby díla. Ctí i časové posuny, jako např. retrospektivní náhled na události (Ing. Prokop se rozpomene na události předcházející jeho zranění). Samozřejmě dochází k jistým eliminacím dějových epizod, ale výslednou kontinuitu díla to v žádném případě nenarušuje.

2. Vizualizace

a) Zdařilost vizualizace:

Toto komiksové zpracování považuji, v porovnání s ostatními díly uvedenými v této práci, za nejlepší ukázkou kvalitní vizualizace. Autor vhodně vystihuje „náladu“ předlohy např. tak, že volí i výrazně strohou barevnou kompozici (vše se odehrává v odstínech šedi, zásadní pasáže a/nebo detaily jsou zvýrazněny kontrastní červenou barvou). Úvaha nad zvolenými barvami by jistě byla vhodným tématem na samostatnou práci.

b) Provázanost vizuální a textové složky:

Složka obrazová a textová jsou v tomto díle velice úzce provázány, jak je patrné již z hodnocení přenosu přímé řeči. Nelze hodnotit přímou řeč, aniž bychom ne vzali v potaz grafickou podobu bublin. Stejně tak nemůžeme uvažovat pouze nad výtvarnou podobou díla, protože současně s vnímáním obrazu vnímáme i výraznou jazykovou úsporu, která je však vyvážena právě podrobným a sugestivním vizuálním ztvárněním.

c) Další grafické možnosti:

Toto dílo využívá pro podpoření celkového dojmu možnosti nejen všech prostředků čistě grafických, ale používá i prostředky z filmového umění. Na rozdíl od výše uvedené komiksově adaptace románu J. Verna se toto zpracování vyznačuje ostrými filmovými střihy, detailními záběry „komiksově“ kamery výrazně kontrastující s pohledy na celek či polocelek. Dramatičnost díla je podpořena mimo jiné i volbou barev. Mimika jednotlivých postav je ztvárněna mnohdy až přehnaně/hyperbolicky, což výrazně dokresluje často zrůdné charaktery jednajících postav. Pozornost věnoval autor také ztvárnění prostředí, kde opět využívá záběrů kamery pro zdůraznění drobných, leč zásadních detailů. Velice kladně hodnotím používání různých značek a symbolů pro zobrazení pohybu (velmi často autor používá šipky, viz obr. 6); nechybí ani bohatá škála verbalizačních prostředků, které zprostředkovávají nejrůznější zvuky.

Obrázek 6: Grafické znázornění pohybu

3. Celkové grafické uspořádání:

Komiksové zpracování Jana Bažanta je díky využívání všech dostupných komiksových prostředků velmi zdařilé, leč pro nezkušené komiksové čtenáře poněkud obtížnější čtení. Na některé prvky, které vyžadují rozvinutější komiksovou gramotnost, jsem upozornila již v kapitole 2.3.4 (neohraničenost jednotlivých panelů, přesah bublin do okolních panelů), z dalších mohu jmenovat např. rychlé střídání záběru „komiksové“ kamery nebo absolutní vizualizování děje.

3.1.3.2 Hodnocení na základě potřeb vyučování

Pro žáky osmých tříd nepředstavuje románová tvorba nic nového, mnohdy však interpretace podobného díla uvízne na pouhém shrnutí dějové linie a na popisu jednotlivých postav. Komiksové zpracování Krakatitu bylo vybráno zcela záměrně. Jeho velice atraktivní podoby lze využít k hlubšímu zamyšlení se nad tímto značně filozofickým textem. Samotný primární text může žáky nezvyklé na pozorné a soustavné čtení odradit, díky komiksovému zpracování je můžeme naopak přivést k tomu, že toto dílo si jejich pozornost skutečně zaslouží.

3.1.4 Jaroslav

Komiksové zpracování: HIBI MATĚJÍČEK, Tomáš. *Šifra mistra Hanky: pravdivá historie Rukopisů královédvorského a zelenohorského*. Vyd. 1. Ilustrace Karel Jerie. Praha: Garamond, 2007, 46 s. ISBN 978-80-86955-88-9.

Literární předloha: Jaroslav z Rukopisu královédvorského v přebásnění Kamila Bednáře.

3.1.4.1 Hodnocení na základě stanovených kritérií

1. Transformace textu

a) Přímá řeč:

V uvedeném komiksovém zpracování se přímá řeč téměř nevyskytuje. Je to jistě dáno absencí dialogického prvku v primárním textu a také záměrem zachovat text v původní nezměněné podobě. Pokud se přímá řeč v díle objeví, působí spíše jako oživení.

b) Vypravěč:

Celým komiksovým zpracováním čtenáře provází hlas vypravěče, který svým vševědoucím nadhledem popisuje jednotlivé scény. Transformace důsledně zachovává podobu primárního textu z roku 1961, kdy jej přebásnil Kamil Bednář.⁶⁵

Obrázek 7: Důsledný přenos primárního textu

Srov.:

„Křesťané se ani neradili
a slepě se na pohany hnali,
stejně pyšní, jako byli silní.“⁶⁶

⁶⁵ Komiksové zpracování: HIBI MATĚJÍČEK, Tomáš. *Šifra mistra Hanky: pravdivá historie Rukopisů královédvorského a zelenohorského*. Vyd. 1. Ilustrace Karel Jerie. Praha: Garamond, 2007, 46 s. ISBN 978-80-86955-88-9.

⁶⁶ BEDNÁŘ, Kamil. *Rukopis Královédvorský a Zelenohorský*. Vyd. 1. Ilustrace Miloslav Troup. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, 122 s. Dostupné z: <http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/dokument/prevody/bednar.htm>

c) Výstavba komiksu:

Komiksové zpracování respektuje důsledně výstavbu primárního textu.⁶⁷

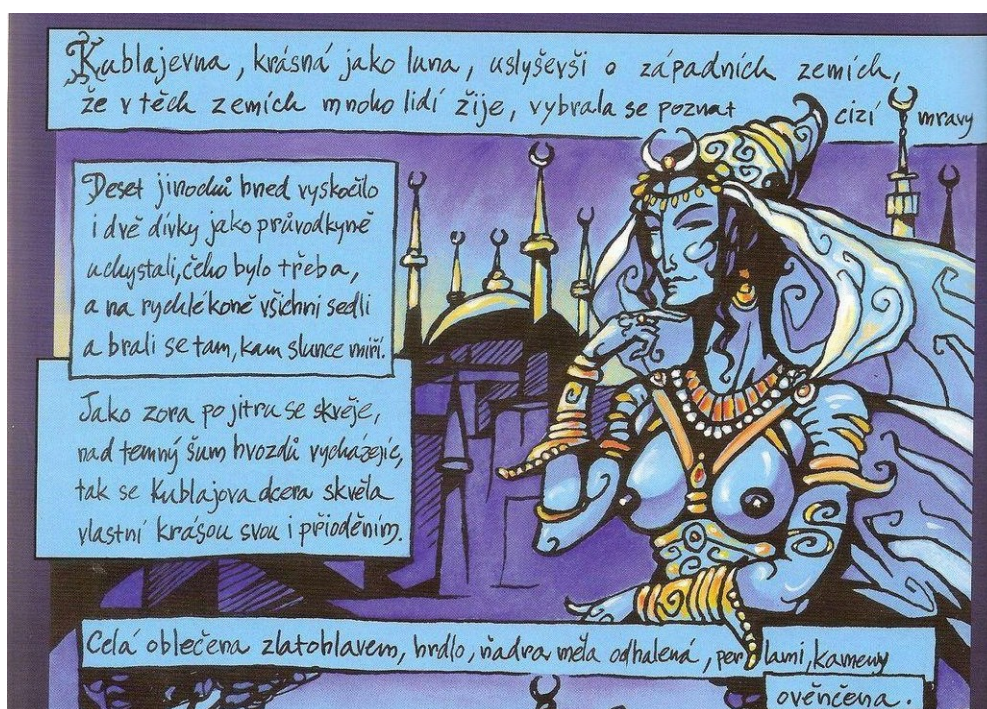
2. Vizualizace

a) Zdařilost vizualizace:

Přenesení poetického textu do vizuálního sdělení je zdařilé a opět i díky netradičně zvoleným barvám skutečně poutavé.

b) Provázanost vizuální a textové složky:

Obraz je v tomto komiksovém zpracování doprovázen téměř vždy textem – hlasem vypravěče/písaře, s nímž se čtenář seznámí hned na první straně komiksu. Vypravěč jednotlivé obrazy komentuje, jiné doplňuje o dramatickou složku. Jaroslav je veršovaná epická píseň z Rukopisu královédvorského,⁶⁸ z toho vyplývá, že povaha veškerého textu bude značně odlišná od současné podoby češtiny. Právě spojením atraktivního obrazu a krásného jazyka dochází k vytvoření komplexního díla, které i ty čtenáře, kteří by pravděpodobně po takovéto četbě nesáhli (myšleno v původní nebo přebásněné podobě), zaujme. (Viz obrázek 8)

Obrázek 8: Provázanost textu a obrazu

⁶⁷ V připravených scénářích pracujeme pouze s částí celého komiksu, jež celý knižně dosud nevyšel. Ukázky na internetových stránkách autora však dokazují, že komiksového ztvárnění se dočkala pravděpodobně celá píseň, i když s určitostí to tvrdit nelze.

⁶⁸ Více informací o Rukopisech se dočtete na internetových stránkách České společnosti rukopisné <http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/csr/>

c) Další grafické možnosti:

Na jeden z výrazných grafických prvků, který dílu, podle mého názoru, prospívá, jsem upozornila již výše. Jedná se o volbu barevné škály. Autor, podobně jako Jan Bažant v díle Krakatit, zvolil výrazně kontrastní barvy. Převládají odstíny modré a žluté, ostře kontrastující se sytou červenou. Velice atraktivně působí také vykreslení davových scén (opět založená na práci s kontrastem detailu a celku).

3. Celkové grafické uspořádání:

Grafické uspořádání působí vyrovnaným dojmem. Autor komiksového zpracování se nesnažil experimentovat s rozmístěním panelů na stránce. Většinou se jedná o několik rozměrnějších panelů (2-4) doplněných rámečky s hlasem vypravěče, komiks je díky tomu přehledný a vyvážený, pozornost čtenáře se tudíž soustředí především na dvě zásadní složky tohoto díla – text a obraz.

3.1.4.2 Hodnocení na základě potřeb vyučování

Toto komiksové zpracování je zajímavé zejména výběrem literární předlohy. Látka, již zpracovává, rozhodně nepatří mezi žáky k vyhledávaným dílům. K adaptaci proto autora vedl spíše záměr popularizovat předlohu, než vidina komerčního úspěchu. Zařazením části této adaptace do atraktivního díla Šifra mistra Hanky vznikl materiál, jenž má bohatý didaktický potenciál. Může sloužit jednak jako neobvyklý pracovní materiál pro práci s textem (díky doslovnému přenesení původního textu), nebo jako dílo upozorňující na problematiku období Národního obrození. (Šifra mistra Hanky do značné míry vychází z historicky doložitelných událostí, pracuje se skutečně vydanými texty a vystupují v ní reálné postavy žijící právě v období tzv. *národního obrození*, jež se podílely na veřejném a kulturním životě.)

3.2 Výukové scénáře

V této části se zabýváme výukovými scénáři – multimediálním sdělením poskytujícím přehledně a srozumitelně plán vyučovací hodiny spolu se všemi materiály potřebnými pro její realizaci.

Nejprve zde představíme postup sestavování scénáře, který je možné s drobnými obměnami a po odstranění bodu č. 6 (konzultace scénářů s vedoucím DP) a č. 8 (předání scénářů vyučujícím), které jsou zde zařazeny z důvodu potřeb vypracování DP, používat jako návod k tvorbě scénářů nových. Hlavním těžištěm této kapitoly je však představení konkrétních vyučovacích scénářů spolu s jejich hodnocením, jež navazuje na jejich vyzkoušení v praxi.

3.2.1 Od výběru textů k praktickému provedení

Metodika tvorby vyučovacích scénářů.

1. Výběr výchozího textu a jeho komiksového zpracování.
2. Stanovení časové dotace.
3. Formulace cílů celého bloku i cílů jednotlivých hodin, popř. činností.
4. Sestavení plánu vyučovacích hodin s využitím metod moderního vyučování.
5. Příprava materiálů (kopie textů/komiksů; pracovní lity, prezentace, atd.).
6. Konzultace scénářů s vedoucím DP.
7. Kompletování všech podkladů do složky (tabulka se základními údaji o bloku hodin; vlastní vyučovací scénář; materiály potřebné pro výuku).
8. Vytvoření elektronické podpory (CD-ROM obsahující základní i doplňující materiály).
9. Předání složek vyučujícím, stručné slovní představení scénářů, popis jednotlivých součástí složky.
10. Provedení scénářů v praxi.
11. Získání zpětné vazby.
12. Vyhodnocení zpětné vazby.

1. Výběr výchozího textu a jeho komiksového zpracování.

Komiksová zpracování jsem vybírala na základě kritérií uvedených výše a také s ohledem na aktuální potřeby ve vyučování – motivovat zábavnou formou k učení dříve nezajímavé látky; prohloubit zájem o literaturu atp. Ověřila jsem si, že jsou obě díla (výchozí i adaptované) dostupná v knihovně. Při té příležitosti jsem zjistila, že komiksů a komiksových adaptací (různé umělecké kvality) v knihovnách není mnoho, avšak jejich počet v současné době prudce narůstá.

2. Stanovení časové dotace.

Po prostudování komiksů jsem došla k názoru, že jedna vyučovací hodina věnovaná práci s komiksovým zpracováním je nedostačující, zvolila jsem proto blok dvou hodin. Více hodin v bloku by bylo podle mého názoru neefektivní – vzhledem k tomu, že by scénáře měly být použitelné v běžné praxi, nechtěla jsem předimenzovat časovou náročnost – s takovými přípravami by pravděpodobně učitelé/začínající učitelé nepracovali.

3. Formulace cíle bloku i cílů jednotlivých hodin, popř. činností.

Cíl bloku jsem stanovila na základě prostudování jednotlivých komiksových zpracování a výchozího textu. Vycházela jsem z toho, co mi tato díla nabízejí (zajímavý jazyk, etické a morální otázky, poutavý děj, atp.) Tyto cíle jsou formulovány jasně a stručně, přičemž široce a všeobecně vyjadřují, čeho by se mělo činnostmi dosáhnout; vyplývají z učebních osnov, výukového programu či předmětového kurikula. Podle dominantní činnosti (práce s textem/komiksem, jazykové rozbory, komunikační výchova ...) byly stanoveny dílčí cíle každé ze dvou konkrétních hodin. Jejich formulace vychází z očekávaných výstupů a z učebních požadavků; na rozdíl od cíle bloku jsou cíle jednotlivých hodin formulovány konkrétněji a detailněji.

Podle *Moderního vyučování* Geoffreyho Pettyho by měly konkrétní učební požadavky:

- „zcela přesně specifikovat, co si má žák osvojit;
- být formulovány tak, aby bylo možné určit, zda cíle bylo, či nebylo dosaženo;
- být zpravidla krátkodobé;

- *být vytyčeny tak, aby byly v souladu s vědeckým poznáním a současně vyhovovaly učitelům i žákům;*
- *(případně) definovat okolnosti, za nichž má být úkol proveden, a konkretizovat, co určuje jeho splnění ...“⁶⁹*

4. Sestavení plánu vyučovacích hodin s využitím metod moderního vyučování.

„Neplánovat znamená plánovaný neúspěch.“

Geoffrey Petty

Plán hodin jsem sestavovala tak, aby byl přehledný a srozumitelný. Každý plán má pevnou logickou strukturu a obsahuje: Číslo hodiny, cíl hodiny, pomůcky a v bodech koncipované pokyny pro učitele.

Snažila jsem se jednotlivé činnosti v hodině naplánovat tak, aby hodina působila jako celek a žáci na základě pochopení smyslu jednotlivých činností pochopili smysl celé hodiny. Důraz jsem kladla na střídání učebních činností a vyučovacích metod, hlavním záměrem totiž bylo, aby žáci byli aktivní. Samotné využívání komiksového zpracování je v souladu s požadavkem maximálního možného používání obrazových materiálů ve výuce.

Vyučovací hodiny jsou strukturovány tak, aby byly rozpoznatelné tři základní části: začátek, střed a závěr. Pro každou část jsou typické jiné aktivity i vyučovací metody. V začátku hodiny jsou to především aktivity, které vedou k představení tématu, pochopení stanovených cílů, rozprůdění/uklidnění třídy, uvedení nového učiva do souvislosti s předchozími hodinami/známými poznatky, atp.; střední část hodiny je nejširší a zahrnuje vlastní činnost žáků (práce s obrazovým materiálem, skupinová práce, práce ve dvojicích, ...), která je vyučujícím průběžně kontrolována a doplňována. Důraz je kladen na plnění jednotlivých cílů. V závěru hodiny jsou zařazeny činnosti, které vedou ke shrnutí a utřídění nových poznatků, např. formou zápisu poznámek, vhodné je také žáky seznámit s tématem další hodiny.

5. Příprava materiálů (kopie textů/komiksů; pracovní lity, prezentace, atd.).

Tato část byla časově nejnáročnější. Rozhodla jsem se, že veškeré materiály budou dostupné jednak v tištěné podobě, jednak na CD-ROM. Prvním krokem bylo vytvořit

⁶⁹ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Vyd. 5. Překlad Štěpán Kovařík. Praha: Portál, 2008, s. 302. ISBN 978-80-7367-427-4.

kopie komiksů a jejich skenovanou verzi, aby bylo možno je dále (digitálně) upravovat (mazat text, používat jednotlivé strany komiksu k vytvoření prezentace, atp.) Totéž jsem opakovala s výchozími texty, neboť i s nimi jsem nakládala obdobně - text jsem upravovala, vybírala jsem pouze části, se kterými se bude pracovat, atp.

6. Vytvoření elektronické podpory (CD-ROM obsahující základní i doplňující materiály v digitální podobě).

Veškeré tištěné materiály bylo nutné převést také do digitální podoby, aby byly dostupné opakovaně, proto jsem komiksová zpracování a primární texty skenovala a spolu se všemi podklady uložila na CD-ROM, který je součástí vyučovacího scénáře.

7. Konzultace scénářů s vedoucím DP.

Případné nedostatky jsem odstranila po konzultaci s vedoucím diplomové práce.

8. Kompletování všech podkladů do obálky (tabulka se základními údaji o bloku hodin; vlastní vyučovací scénář; materiály potřebné pro výuku; CD obsahující základní i doplňující materiály).

Každý vyučovací scénář spolu se všemi materiály byl vložen do náležitě označené obálky. Důležité bylo pečlivě zkontrolovat obsah všech obálek, tak aby obsahovaly průvodní manuál – scénář vyučovacích hodin a CD-ROM, další materiály nezbytné k realizaci vyučovacích hodin (pracovní listy, kopie textu, kopie komiksu)

9. Předání složek vyučujícím, stručné slovní představení scénářů, popis jednotlivých součástí obálky.

Vyučovací scénáře byly pedagogům předány osobně. Krátce jim byl představen předpokládaný postup realizace, konkrétní informace ohledně řešení jednotlivých bloků však poskytovány nebyly, neboť součástí očekávané zpětné vazby této práce je i hodnocení kvality, srozumitelnosti a přehlednosti těchto příprav. Vyučující se zavázali přípravy v praxi realizovat, pokud to půjde, beze změn. Průběžně si také budou zaznamenávat své poznatky tak, aby mohli ve zpětné vazbě poskytnout cenné rady pro vylepšení těchto podkladů.

10. Provedení scénářů v praxi.

Na základě předchozí domluvy byly scénáře odučeny v průběhu dubna na ZŠ T. G. Masaryka a na Gymnáziu Jihlava.

11. Získání zpětné vazby.

Zpětnou vazbu jsme získali prostřednictvím elektronického dotazníku vytvořeném v aplikaci Google Docs, která obsahuje mimo jiné vestavěnou funkci pro tvorbu on-line formulářů. Tento jednoduchý formulář obsahuje otázky zaměřené na technické a obsahové kvality zpracování vyučovacích scénářů. Zjišťovali jsme také názor pedagogů na vhodnost/nehodnost využívání komiksů v hodinách literární výchovy. Prostor byl ponechán i na vlastní slovní vyjádření. Tento jednoduchý dotazník lze zodpovědět buď zatržením zvolené varianty a/nebo vyplněním vlastního textu do připraveného políčka.

12. Vyhodnocení zpětné vazby.

Pro souhrnný přehled odpovědí jsme využili opět aplikace Google Docs, která umožňuje výsledky dotazníku přehledně vyhodnotit do tabulky. Hodnocení a zpětné vazbě je věnována samostatná kapitola v závěru práce (viz kap. 3.4) Na základě zpětné vazby byly výukové scénáře vhodně upraveny.

3.2.2 Kompozice vyučovacích scénářů

Vyučovací scénář obsahuje vždy tabulku se základními informacemi, podrobný plán vyučovacích hodin a další materiály nezbytné pro realizaci těchto hodin.

- Tabulka se základními informacemi:

Název:	
Anotace:	
Podpora výuky jazyka:	
Klíčové kompetence ZV:	
Očekávané výstupy:	
Základní vzdělávání:	Gymnaziální vzdělávání:
Průřezová témata:	
Mezipředmětové vztahy:	
Organizace řízení učební činnosti:	
Organizace prostorová:	
Nutné pomůcky:	
Klíčová slova:	
Téma:	
Cíl bloku:	

- Vlastní scénář obsahuje dvě formálně shodné části s následující strukturou:
 1. Číslo hodiny
 2. Cíl hodiny
 3. Nutné pomůcky
 4. Pokyny pro učitele

Pokyny pro učitele jsou rozepsány do jednotlivých bodů, přičemž každý bod stručně popisuje zahájení, průběh a ukončení činnosti.

- Další materiály: kopie výchozího textu, kopie komiksového zpracování, pracovní listy, digitální podpora.
- Veškeré materiály v digitální podobě na CD-ROM.

3.3 Charakteristika scénářů

Výukové scénáře jsou sestaveny vždy do bloku dvou na sebe navazujících vyučovacích hodin. Základním pravidlem při jejich koncipování bylo, aby se minimálně v jedné ze dvou hodin pracovalo s komiksovou adaptací a/nebo výchozím textem. Druhá hodina je ve většině případů tvořena aktivitami propojujícími jednotlivé složky předmětu český jazyk a literatura – literární výchovu, komunikační a slohovou výchovu a výchovu jazykovou. Tento koncept vychází z komplexního pohledu na vyučovací předmět český jazyk (nevyučovat jednotlivé složky odděleně, bez větších souvislostí) a z potřeby oprostit literární výchovu od schematického pamětního učení názvů děl a jejich autorů, které bývá v lepším případě doplněné o čtení ukázek z čítanky, v horším však, bohužel, zůstává osamocené.

V této části se budeme zabývat jednotlivými výukovými scénáři. Nejprve stručně představíme jednotlivé bloky hodin a uvedeme důvody, na jejichž základě bylo dané dílo vybráno. Stručně představíme cíle jednotlivých hodin, vybrané činnosti a použité vyučovací metody, modely a strategie, jež byly v průběhu hodin uplatněny.

3.3.1 Dobrodružství v díle Julese Verna

Scénář bloku vyučovacích hodin literární výchovy pro 6. ročník ZŠ a odpovídající stupeň víceletých gymnázií.	
Anotace:	
Blok hodin se zaměřením na dobrodružnou literaturu využívá primárně práci s komiksovou adaptací díla J. Verna Cesta do středu Země. Jednotlivé úkoly jsou koncipovány tak, aby došlo k pochopení definice dobrodružné literatury a základních pravidel vypravování (příčinná návaznost, souvislost textu, dějovost atd.). Práce s komiksem zde má funkci aktivizační a ilustrativní, snahou je žáky a žákyně směřovat k přečtení primárního textu. Přesah literární výchovy do stylistiky je zde zřejmý a lze díky němu vhodně propojovat jednotlivé složky českého jazyka.	
Podpora výuky jazyka:	čeština
Klíčové kompetence ZV:	
k učení: aktivně vyhledávají a třídí informace; sociální a personální: učí se pracovat v týmu, vzájemně spolupracovat a respektovat druhé; komunikativní: formulují své názory a kultivovaně se vyjadřují ústně i písemně, obhajují své myšlenky a názory, respektují názory druhých, vyjadřují se souvisle, srozumitelně podle komunikačního záměru; k řešení problémů: samostatně řeší problémy a navrhuji vhodné způsoby řešení	
Očekávané výstupy:	
Základní vzdělávání: Literární výchova: vytváří základní čtenářské návyky a dovednosti, získává poznatky pro pochopení čteného textu, jeho rozbor a hodnocení. Pracuje s různými literárními žánry. Využívá různých zdrojů mediální nabídky. Komunikační a slohová výchova: Komunikuje přiměřeně v běžných životních situacích, zvládá ústní i písemné vypravování příběhů, podle svých schopností volně reprodukuje text. (ŠVP TGM Jihlava)	Gymnaziální vzdělávání: Literární výchova: Rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci, rozpoznává základní rysy výrazného individuálního stylu autora. Komunikační a slohová výchova: Využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytváří osnovu, výpisky nebo výtah z přečteného textu. (ŠVP Gymnázium Jihlava)
Průřezová témata:	OSV – Hodnoty, postoje; praktická etika MKV – Lidské vztahy VMEGS – Jsme Evropané
Mezipředmětové vztahy:	výtvarná výchova, zeměpis
Organizace řízení učební činnosti:	frontální, práce ve dvojicích
Organizace prostorová:	školní třída, v lavicích

Nutné pomůcky:	kopie komiksu, pracovní listy, lepící guma/lepidlo, text, promítací technika, tabule
Klíčová slova:	komiks, dobrodružná literatura, vypravování posloupnost, návaznost, osnova
Téma:	Dobrodružství v díle J. Verna
Cíl bloku:	Na základě tvořivé práce s komiksem a primárním textem sestavit definici dobrodružné literatury, uvědomit si návaznost dějů ve vypravování a vytvořit osnovu vypravování.

Jak jsem se mohla přesvědčit během vlastní praxe, dobrodružství žáky a žákyně v 6. ročníku stále zajímá, a proto bylo zvoleno dílo, jež podstatu dobrodružné literatury velmi dobře naplňuje. Právě aspekt dobrodružnosti a výrazná dějová složka vedly k formulování cíle celého bloku – sestavit definici dobrodružné literatury, uvědomit si návaznost dějů ve vypravování a vytvořit osnovu vypravování. Vše samozřejmě s využitím komiksového zpracování i primárního textu.

V tabulce výše je naznačeno také vhodné propojení s ostatními vyučovacími předměty; v tomto případě se nabízí propojit český jazyk s výtvarnou výchovou (hodnocení, popis, vlastní tvorba komiksového zpracování) a se zeměpisem (děj románu je zasazen do exotických krajín – Dánsko, Island, Británie). Akcentována jsou také průřezová témata, zejména: Osobnostní a sociální výchova (poznávání charakterových vlastností, hodnot a postojů jednotlivých postav); Multikulturní výchova a Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (přátelství osob různých národností utvářející se navzdory jazykové bariéře).

3.3.1.1 Použité vyučovací metody, modely a strategie⁷⁰

E-U-R (evokace – uvědomění si významu – reflexe)

Třífázový model učení, který slouží jako pomůcka pro plánování výuky.

1. První fáze – evokace má za účel připravit žáky na problém, nebo na téma, jímž se budou zabývat. V této fázi využíváme různých technik např. brainstorming, volné psaní, ice-brakers. Úkolem této fáze je aktivizovat třídu, jednotlivým žákům ponechat možnost utřídit si své dosavadní znalosti a motivovat žáky pro další učení.
2. Uvědomění si významu – v této fázi se žáci setkávají s novými poznatky, informacemi, které čerpají z nejrůznějších zdrojů. Tyto informace třídí a přemýšlejí nad tím, jaký tyto informace pro ně mají význam a smysl. Přemýšlejí také nad nově vzniklými otázkami. Úspěch této fáze přímo závisí na předcházejícím kroku. Podle toho, jak se podařilo žáky motivovat, budou mít i vztah k práci v této fázi. V této fázi můžeme využívat různé metody, např. řízené čtení.
3. Reflexe – závěrečná fáze, ve které si žáci ujasní, co se v dnešní hodině naučili, jaké nové informace získali a jak s nimi lze nakládat. Se vzrůstajícím počtem nových informací byli žáci nuceni nejen odpovídat na nejrůznější otázky, ale také nové otázky formulovat. V této fázi jsou vhodné techniky myšlenková mapa, pětilístek, volné psaní atd.

Řazení obrázků

Rozstříhané obrázky žáci a žákyně řadí tak, aby vytvořili část příběhu. Musí přitom uvažovat nad příčinami a následky jednotlivých situací. Řazením obrázků si žáci a žákyně uvědomují návaznost děje ve vypravování. Následným slovním doplněním si uvědomí důležitost jednotlivých informací. Takto seřazené obrázky mohou sloužit jako osnova pro vlastní vypravování.

Práce s textovým materiálem

Pro tuto metodu je zásadní čtení s porozuměním. Žáci a žákyně se důsledně soustředí na

⁷⁰ Pokud není uvedeno jinak, čerpáme z publikace LEŽÁKOVÁ, Dana a Daniel BÍNA. *Komunikační kompetence v literární výchově*. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, 2006, s. 18. ISBN 80-704-0935-5.

obsah textu tak, aby dokázali vytknout a rozlišit důležité a méně důležité prvky a pojmenovat vztahy mezi nimi. Touto metodou se vhodně rozvíjí metakognitivní strategie žáků: „*způsobilost člověka plánovat, monitorovat, vyhodnocovat postupy, jichž sám používá, když se učí a poznává. Jde o činnost vědomou, která vede člověka k poznávání, jak sám postupuje, když poznává svět.*“⁷¹

71 PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 122. ISBN 80-717-8772-8.

3.3.2 Úkoly pro Hérakla

Scénář bloku vyučovacích hodin ČJ a literatury pro 7. ročník ZŠ a odpovídající stupeň víceletých gymnázií	
Anotace:	
Komiksová adaptace mýtu o hrdinských činech bájného hrdiny Hérakla se stává v tomto bloku dvou vyučovacích hodin východiskem pro vlastní žákovskou tvorbu. Cílem je vytvořit soubor několika kratších komiksů, které budou v pevném sepětí s primárním textem o Héraklovi od E. Petišky. Tato aktivita využívá přirozené touhy po subjektivním výtvarném vyjádření žáků a propojuje jej i s jazykovými dovednostmi. Výstupem bude soubor krátkých komiksů, přičemž každý z nich se bude týkat jednoho Héraklova hrdinského činu. Počet a výběr úkolů lze měnit v závislosti na počtu 3členných skupin.	
Podpora výuky jazyka:	Čeština
Klíčové kompetence ZV:	
k učení: aktivně vyhledávají a třídí informace; sociální a personální: učí se pracovat v týmu, vzájemně spolupracovat a respektovat druhé; komunikativní: formulují své názory a kultivovaně se vyjadřují ústně i písemně, obhajují své myšlenky a názory, respektují názory druhých; k řešení problémů: samostatně řeší problémy a navrhují vhodné způsoby řešení	
Očekávané výstupy:	
základní vzdělávání Literární výchova: Orientuje se v základních literárních pojmech, formuluje vlastní názory na přečtený text, výrazně čte a podle možností přednáší umělecký text, začíná se orientovat ve vývoji české a světové literatury, rozlišuje základní literární žánry. (ŠVP T. G. Masaryka)	gymnaziální vzdělávání Literární výchova: Rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci. Komunikační a slohová výchova: Využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří osnovu, výpisky nebo výtah z přečteného textu. (ŠVP Gymnázium Jihlava)
Mezioborové přesahy a vazby:	výtvarná výchova, dějepis
Průřezová témata:	OSV – Kreativita, seberegulace a sebeorganizace, komunikace MKV – Lidské vztahy
Organizace řízení učební činnosti:	skupinová práce
Organizace prostorová:	školní třída, pracoviště skupin
Nutné pomůcky:	kopie komiksu Hérakles, pracovní listy, text
Klíčová slova:	Řecké báje a pověsti, Hérakles, komiks
Téma:	Úkoly pro Hérakla.

Cíl bloku:	Kreativní práci poznat mýtus o Héraklovi, vypracovat krátké komiksy a prezentovat je.
------------	---

Téma pro tento vyučovací scénář jsem zvolila na základě ŠVP ZŠ T. G. Masaryka. Žáci v 7. ročníku poznávají v literární výchově mýty. Toto známé a poměrně oblíbené téma jsem se proto rozhodla ozvláštnit. Východiskem pro práci v hodinách se stal komiks o hrdinských činech bájného Hérakla, který však podle mého názoru není zpracován zcela vhodně. (viz kap. 3.1.2) Úkolem žáků tedy bude vypracovat komiks na základě klasického literárního díla – *Starých řeckých bájí a pověstí* od E. Petišky –, a prezentovat jej před spolužáky.

Žáci v těchto hodinách budou pracovat nejenom s klasickým textem, který musí kriticky přečíst, aby dosáhli vytyčeného cíle, ale i s vlastní tvořivostí. Věřím, že možnost sebevyjádření žáci i žákyně uvítají. Původním záměrem bylo komiksové zpracování vytvářet za pomoci výpočetní techniky. Nepodařilo se mi však nalézt vhodný, volně dostupný nástroj pro tvorbu komiksů, proto jsem zvolila variantu vytváření komiksu ručně, pouze s použitím základních výtvarných technik.⁷²

Během vlastní práce žáci rozvíjejí své kreativní a komunikační dovednosti, plnění zadaného dílčího úkolu ve skupině vyžaduje seberegulaci a sebeorganizaci jednotlivých žáků. Průběh hodin tak vhodně naplňuje průřezové téma Osobnostní a sociální výchovy. Oblast multikulturní výchovy je také akcentována, zejména na základě obsahu textu. (Hérakles se v různých situacích setkává s různými osobami, přičemž se vzájemně ovlivňují, dochází k vytváření nejrůznějších mezilidských vztahů, které mohou žáci poznávat a popisovat je.)

⁷² Nástroje volně dostupné na internetu se vyznačují výraznou schematičností a typizací omezeného repertoáru postav a textů. Nabízela se tak možnost využít nějakého grafického editoru, avšak práce s ním vyžaduje předchozí zkušenosti. Je nežádoucí, aby se literární výchova a práce s textem změnila na práci s grafickým editorem.

3.3.2.1 Použité vyučovací metody, modely a strategie⁷³

E-U-R (viz výše kap. 3.3.1.1)

Pětílístek je krátký text o pěti řádcích, který zhuštěnou formou vystihuje podstatu nějakého problému z pohledu autora. Svou strukturou připomíná báseň.

název, jméno, téma

přídavné jméno – přídavné jméno

sloveso – sloveso – sloveso

souhrnný název, názor, zobecnění (věta o čtyřech slovech)

shrnující výraz (podstatné jméno), přirovnání, metafora

Příklad:

Hérakles

udatný – nebojácný

zvítězit – porazit – zastrášovat

Hérakles byl nejudatnější polobůh.

cílevědomost

Párové čtení

Tato metoda se realizuje během skupinové práce. Každá skupina obdrží jednu z několika částí textu, přičemž si každý člen skupiny vybere část ukázky, kterou si potichu přečte a poté reprodukuje. Ostatní členové skupiny kontrolují obsahovou správnost kladením doplňujících otázek. Až se vystřídají všichni členové skupiny, svou ukázkou výtvarně interpretují. Celý příběh je pak představen na základě prezentací výtvarných zobrazení jednotlivých skupin (postupuje se od první skupiny k poslední).

⁷³ Pokud není uvedeno jinak, čerpáme z publikace LEŽÁKOVÁ, Dana a Daniel BÍNA. *Komunikační kompetence v literární výchově*. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, 2006, s. 18. ISBN 80-704-0935-5.

3.3.3 Vynález zkázy?

Scénář bloku vyučovacích hodin ČJ a literatury pro 8. ročník ZŠ a odpovídající stupeň víceletých gymnázií	
Anotace:	
<p>Atraktivně výtvarně řešená komiksová adaptace díla K. Čapka Krakatit se stává předmětem hlubšího zájmu žáků o toto dílo skrze jejich aktivní práci. Využívá výhod skupinové práce s použitím metody řízeného čtení. Tato metoda klade důraz na porozumění čteného textu, čehož je dosaženo pomocí vhodných úkolů a otázek. Blok hodin s tématem „vynálezu zkázy“ má přesah i do občanské a etické výchovy. Je vhodným východiskem pro hlubší diskuzi nad aktuálními tématy války, pokroku, úlohy vědy v současném světě a pevně se pojí s otázkou lidských hodnot a morálky. V příloze naleznete sadu kopií jednotlivých stran komiksu, ke kterým je vytvořen soubor jednoduchých otázek na pracovním listu. Po vypracování těchto otázek žáci provedou kontrolu správnosti úsudku své skupiny přečtením ukázky primárního textu. Počet skupin je libovolný, závisí pouze na max. počtu pěti žáků v jednotlivých skupinách.</p>	
Podpora výuky jazyka:	Čeština
Klíčové kompetence ZV:	
<p>k učení: aktivně vyhledávají a třídí informace; sociální a personální: učí se pracovat v týmu, vzájemně spolupracovat a respektovat druhé; komunikativní: formulují své názory a kultivovaně se vyjadřují ústně i písemně, obhajují své myšlenky a názory, respektují názory druhých; k řešení problémů: samostatně řeší problémy a navrhnou vhodné způsoby řešení</p>	
Očekávané výstupy:	
<p>základní vzdělávání Literární výchova: orientuje se časově posloupnosti české i světové literatury, vyjádří vlastní názor při rozboru literární ukázky. Komunikační a slohová výchova: používá vhodné jazykové prostředky při komunikaci s vrstevníky i dospělými, ve slohových útvarech vyjádří svůj postoj a názor, používá vhodné jazykové prostředky pro výklad, úvahu a ostatní stylistické útvary.</p>	<p>gymnaziální vzdělávání Literární výchova: rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci. Komunikační a slohová výchova: Využívá základy studijního čtení, formuluje hlavní myšlenky textu, vytváří osnovu, výpisky nebo výtah z textu a samostatně připraví a s oporou o text přednese referát, v připraveném i improvizovaném projevu vhodně užívá verbálních, nonverbálních, paralingválních prostředků komunikace. Využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů</p>
(ŠVP T. G. Masaryka)	(ŠVP Gymnázium Jihlava)
Mezioborové přesahy a vazby:	občanská výchova, etika
Průřezová témata:	OSV – Kreativita, Sebergulace a

	sebeorganizace, komunikace MKV – Lidské vztahy
Organizace řízení učební činnosti:	skupinová práce
Organizace prostorová:	školní třída, pracoviště skupin
Nutné pomůcky:	kopie komiksu Krakatit, kopie textu, pracovní listy, tabule
Klíčová slova:	Krakatit, K. Čapek, vynález, řízené čtení, komiks
Téma:	Vynález zkázy?
Cíl bloku:	Pomocí metody řízené čtení se seznámit s románem K. Čapka Krakatit. Vypracovat úkoly a odpovědi na otázky. Rozvíjet komiksovou a čtenářskou gramotnost. Diskutovat nad aktuálními tématy.

Román Karla Čapka není jistě žákům a žákyním na základní škole neznámý, bohužel se však často jedná o jeden z mnoha prázdných pojmů vztahujících se právě k postavě Karla Čapka. Blok hodin využívající komiksově zpracování Krakatitu si klade za cíl seznámit žáky s tímto dílem a na základě tohoto poznání rozvíjet diskuzi. Schopnost diskutovat je založena na důkladné znalosti problematiky, proto je na poznání obsahové, ale i formální stránky díla kladen velký důraz – porozumění dílu je cílem první vyučovací hodiny. Druhá hodina se zaměřuje na rozvoj komunikačních a slohových dovedností, směřuje k vytvoření gramaticky i věcně správnému písemnému projevu – k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů.

Myšlenková východiska románu pak vybízejí k rozvinutí diskuze nad aktuálními tématy: boj o moc, válka, hrozba zbraní hromadného ničení. Žáci mohou své postoje částečně představit už během tvořivého psaní, na základě přečtení jejich textů se pak může rozvinout diskuze nad výše jmenovanými tématy. Literární výchova se tak propojí s výchovou občanskou a etickou.

3.3.3.1 Použité vyučovací metody, modely a strategie⁷⁴

Klíčové pojmy

Vyučující vybere několik klíčových pojmů/termínů, se kterými se bude v hodině pracovat. Napíše je na tabuli a ponechá žákům prostor na promyšlení významu těchto pojmů, jak spolu mohou pojmy souviset, jak tyto pojmy budou zapadat do kontextu celé hodiny. Je možné tyto klíčové pojmy rozkrýt pomocí návodných otázek vyučujícího, nebo je ponechat bez vysvětlení – žáci v průběhu hodiny tyto pojmy sledují a posuzují, zda se jejich závěry potvrdily.

Skupinové vyučování

V rámci třídy se vytváření menší skupiny, které samostatně řeší zadaný úkol. Skupiny mohou být vytvořeny vyučujícím náhodně pomocí barevných kartiček, pexesa, ..., pseudonáhodně na základě zájmů, studijních výsledků, nebo nechá žáky, aby skupiny vytvořili sami – vzniknou tak skupiny přirozené, založené zejména na společných zájmech nebo přátelství. Práce ve skupině je vhodná zejména pro rozvoj sociálních a komunikačních dovedností (kooperace, odpovědnost, tolerance, asertivita a schopnost prosadit svůj názor), vhodně také rozvíjí kompetence k řešení problémů.⁷⁵

Shrnování

Je důležitou učební strategií zejména při čtení. Vhodně se využívá při opakování, nebo jako přehled k hodnocení. Shrnování může mít mluvenou i psanou podobu. Žáci jsou nuceni vybírat důležité myšlenky, přemýšlet nad způsobem zhušťování informací, přemýšlet nad vyjádřením hlavních myšlenek.⁷⁶

Skládkové učení

Je využíváno při skupinovém vyučování. Každá skupina zpracovává jednu část ze zadaného tématu, nastuduje ji, zpracuje a poté ji prezentuje ostatním skupinám. Po prezentaci všech skupin se části tématu poskládají jako dílky skládky a vytvoří kompaktní a komplexní celek hlavního tématu.

⁷⁴ Pokud není uvedeno jinak, čerpáme z publikace LEŽÁKOVÁ, Dana a Daniel BÍNA. *Komunikační kompetence v literární výchově*. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, 2006, s. 18. ISBN 80-704-0935-5.

⁷⁵ Srov. FISHER, Robert. *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 172 s. ISBN 80-717-8120-7.

⁷⁶ Tamtéž.

Řízené čtení

Je metoda vhodná zejména pro čtení a/nebo zpracování textů (i odborných). Úspěšnost je založena na výběru vhodného textu a na jeho důmyslném rozdělení. Vyučující text rozdělí na jednotlivé části, které předá ke zpracování jednotlivým skupinám. Proces čtení je provázen plněním pokynů a úkolů, jež se k textu vztahují.

Diskuse

Je způsob vedení rozhovoru mezi všemi jeho účastníky. Cílem diskuse je vyjasnění stanovené problematiky. Diskuse je zahájena stanovením problému, účastníci mají možnost prezentovat své názory a zaujímat kritické stanovisko k názorům ostatních účastníků. Diskusi řídí moderátor, jímž může být učitel nebo žák.

Aby byla diskuse efektivní, je nutné dodržet předem stanovené podmínky: účastníci diskuse spolu hovoří, naslouchají názorům ostatních, uvádějí různé názory na dané téma, jejich snahou je rozvíjet své poznání, snaží se porozumět tématu. Po diskusi následuje fáze ověřovací. Vyučující pomocí kladení otázek zjišťuje, zda skutečně diskuse proběhla a zda účastníci postupovali podle pravidel.⁷⁷

⁷⁷ Srov. FISHER, Robert. *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 172 s. ISBN 80-717-8120-7.

3.3.4 Udatný Jaroslav

Scénář bloku vyučovacích hodin ČJ a literatury pro 9. ročník ZŠ a odpovídající stupeň víceletých gymnázií	
Anotace:	
Blok hodin se zaměřením na historii českého národa se snaží skrze komiksovou adaptaci básně Jaroslav z Rukopisu královédvorského atraktivní formou přiblížit žákům a žákyním 9. tříd proces národního uvědomění v době NO. V těchto hodinách dochází k propojení výchovy literární a jazykové, důraz je kladen na historický vývoj českého jazyka.	
Podpora výuky jazyka:	Čeština
Klíčové kompetence ZV:	
k učení: aktivně vyhledávají a třídí informace; sociální a personální: učí se pracovat v týmu, vzájemně spolupracovat a respektovat druhé; komunikativní: formulují své názory a kultivovaně se vyjadřují ústně i písemně, obhajují své myšlenky a názory, respektují názory druhých; k řešení problémů: samostatně řeší problémy a navrhnou vhodné způsoby řešení	
Očekávané výstupy:	
základní vzdělávání Jazyková výchova: Orientuje se v encyklopedických a jazykových příručkách, rozeznává a vhodně používá slova ohebná i neohebná, proniká do logiky skladby českého jazyka. Literární výchova: Pokouší se rozpoznat styl psaní autora, pokračuje v orientaci časové návaznosti české a světové literatury, rozlišuje základní literární druhy a žánry, vytváří si názor na prezentovaná filmová díla české i světové produkce, odlišuje fakta od názoru, porovnává různá ztvárnění téhož námětu. (ŠVP T. G. Masaryka)	gymnaziální vzdělávání Jazyková výchova: Rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití, v textu rozlišuje základní znaky různých období vývoje češtiny. Literární výchova: Tvoří vlastní literární text podle svých schopností a na základě osvojených znalostí základů literární teorie, uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla, rozpoznává základní rysy výrazného individuálního stylu autora, porovnává různá ztvárnění téhož námětu v literárním, dramatickém i filmovém zpracování. (ŠVP Gymnázium Jihlava)
Mezioborové přesahy a vazby:	občanská výchova, dějepis, zeměpis
Průřezová témata:	OSV – Kreativita, seberegulace a sebeorganizace, komunikace MV – Vnímání autora mediálních sdělení; fungování a vliv médií ve společnosti
Organizace řízení učební činnosti:	skupinová práce, práce jednotlivce
Organizace prostorová:	školní třída, pracoviště skupin

Nutné pomůcky:	promítací technika, kopie komiksu Jaroslav, text básně Jaroslav
Klíčová slova:	RKZ, Jaroslav, komiks
Téma:	Udatný Jaroslav
Cíl bloku:	Prostřednictvím komiksového zpracování básně Jaroslav přiblížit žákům a žákyním význam RKZ v době NO. Rozvíjet tvořivé dovednosti žáků a žaček.

Východiskem pro tento blok hodiny se stala část komiksu Šifra mistra Hanky od autorů Václava Hibi Matějčka (scénář) a Karla Jerie (kresba), která je ve své podstatě samostatným dílem, jež však nikdy samostatně publikováno nebylo. Jaroslav je nejen název jednoho z hrdinských zpěvů z Rukopisu královédvorského, ale i jméno hlavního hrdiny, který nás „Šifrou“ provází. Sám Jerie Jaroslava označuje jako volné komiksové převyprávění básně Jaroslav z RK, je však až s podivem, jak citlivě zachází s přebásněným textem, který se v komiksu objevuje v takřka nezměněné podobě.⁷⁸

Cílem bloku je atraktivním způsobem přiblížit žákům období národního obrození. Komiksové zpracování má zde funkci aktivizační a motivační. Jedním z dílčích cílů je doplňovat text do komiksového zpracování, což se neobejde bez kritického čtení daného úryvku. V textu se mnohdy objevují slova, která se v běžné slovní zásobě teenagerů nevyskytují, dochází tak nenásilnou formou k rozvíjení kompetence k řešení problémů (pokud něčemu nerozumím, vyřeším to ve skupině, popř. s vyučujícím). Komunikační kompetence se pak rozvíjí ve chvíli, kdy jsou části komiksového zpracování představovány ostatním.

V souvislosti s průřezovým tématem Mediální výchova (Vnímání autora mediálních sdělení; fungování a vliv médií ve společnosti) je stanoven cíl druhé hodiny: dokončit báseň Jaroslav. Bude jistě zajímavé pozorovat, do jaké míry se žáci budou držet předlohy (styl jazyka, kompozice). Zvolením tématu pro techniku volného psaní – *naše země je pro mě místem ...* dojde k užšímu provázání literární výchovy s výchovou občanskou. Propojení s dějepisem je také nasnadě. Rukopisy (a tedy i Jaroslav) měly zásadní vliv na formování národního uvědomování. Problematika tohoto období je bohužel žáky vnímána spíše negativně, často je to dáno způsobem vyučování –

⁷⁸ Autor pracuje s přebásněním textu od Kamila Bednáře z roku 1961, které vyšlo ve Státním nakladatelství krásné literatury a umění. Přebásněný text se využívá i během práce v hodině, je ale možné tento text nahradit starším přepisem RK, přičemž úkolem žáků by mohlo být uvedený text přebásnit.

memorování mnoha jmen a děl, o kterých všichni tvrdí, že jsou zásadní a pro naši historii důležitá. Chybí hlubší provázanost osob a jejich aktivit s dobovým kontextem. Věřím, že komiksové zpracování Jaroslava pohled na české dějiny změní a vnese světlo do neoblíbené látky.

3.3.4.1 Použité vyučovací metody, modely a strategie⁷⁹

Myšlenková mapa

Je velice univerzální technika – využívá se jak v evokační tak i v reflexivní fázi hodiny. Dané téma se zobrazuje graficky pomocí vzájemně provázaných kruhů. Žáci si ujasňují vše, co o tématu vědí, jednotlivé pojmy klasifikují a třídí, dávají je do souvislostí. Graficky (např. otazníkem) znázorňují ty oblasti mapy, o kterých by se rádi dozvěděli více informací, kde si nejsou jistí.⁸⁰

Ukončení příběhu

Tato metoda rozvíjející tvořivé myšlení vychází z toho, že každý problém může mít několik řešení a každý příběh může mít několik různých zakončení. V žácích podpoříme jejich přirozenou tvořivost a necháme je vyřešit problém či dokončit příběh. Společně pak hodnotíme, která řešení se jeví jako nejvhodnější, zaměříme se na zdůvodnění svých tvrzení.

Volné psaní

Tato technika se zaměřuje opět na tvořivé myšlení. Úkolem žáků a žákyň je po celý vymezený čas psát vše, co je napadne k danému tématu. Vhodné je jako téma volit subjektivně zabarvené nedokončené věty, např. *Během dnešní hodiny mi přišlo zábavné/nepříjemné ...*, *Domov je pro mě místem ...* Důležité je vytvořit ve třídě podmínky vhodné pro tuto činnost: požádat třídu o klid a ujistit žáky, že pokud nebudou chtít, své výtvary číst nemusí. Během vlastního psaní je důležité proces nepřerušovat – po celou dobu musí tužka běžet po papíře, píše se vše, co žáky v danou chvíli k tématu napadá. Těžištěm je obsahová stránka (gramatika a styl jsou vedlejší, jedná se především o zachycení asociativního proudu myšlenek). Vhodné je tuto techniku zařadit po nějakém náročném tématu, nebo jako úvodní aktivitu.

79 Pokud není uvedeno jinak, čerpáme z publikace LEŽÁKOVÁ, Dana a Daniel BÍNA. *Komunikační kompetence v literární výchově*. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, 2006, s. 18. ISBN 80-704-0935-5.

80 Srov. LEŽÁKOVÁ, Dana a Daniel BÍNA. *Komunikační kompetence v literární výchově*. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, 2006, s. 22-23. ISBN 80-704-0935-5.

3.4 Ověření scénářů v praxi, zpětná vazba

3.4.1 Dobrodružství v díle J. Verna

Tento vyučovací scénář byl ověřen na Gymnáziu Jihlava PaedDr. Miluší Třískovou. Ta hodnotí výběr díla jako spíše vhodný. Je to dáno několika faktory. Pracovní materiál (kopie komiksu) byla pořízena v černobílé kopii a děti tak komiks hodnotili jako nepřehledný, matoucí a smutný. Podle vyučující také samotné komiksové zpracování žáky neupoutalo – obsahovalo příliš textu a jeho výtvarná stránka nebyla přitažlivá. Za nevhodné také považovala výběr příliš dlouhé ukázky. Ze slovního hodnocení také vyplynulo, že daný text lze vhodně použít i k popisu, žáci vyhledávali popis věci, prostoru, děje, pracovali i s volbou slov se zaměřením na dějová slovesa. Po této stránce to zase bylo naopak přínosné. Na základě těchto poznatků je výsledný výukový scénář upraven tak, aby jej bylo možné realizovat bez dalších úprav.

položka dotazníku	odpověď
Ročník, ve kterém byla příprava realizována.	prima
Název bloku vyučovacích hodin.	Dobrodružství v díle J. Verna
Příprava na hodiny byla podle Vás zpracována	srozumitelně.
Příprava byla podle vašeho názoru zpracovaná nesrozumitelně. Vypište stručně proč.	X
Příprava byla podle Vašeho názoru zpracována	přehledně.
Považujete přípravu za nepřehlednou, proč?	X
Obsahovala složka s materiály vše, co jste potřebovala?	Ne.
Pokud jste na předchozí otázku odpověděla NE, uveďte, co jste postrádala.	Protože jde o malé děti, které by měly mít text před očima, rozkopírovala jsem vlastní text tak, aby ho dvojice měla k dispozici. A pak jsme ho četli ve fázi, která byla daná, nahlas, aby se pocvičili v hlasitém čtení.
Bylo možné realizovat hodiny tak, jak byly naplánovány?	Ano.
Pokud jste na předchozí otázku odpověděla NE, uveďte důvod/y.	X

Využití komiksových zpracování klasických textů v hodinách literární výchovy považují za	velmi vhodné.
Pozitiva komiksových zpracování spatřuji	ve zjednodušení literárního textu, v jejich atraktivitě, ve variabilitě (možnost využití různých vyuč. metod), v komplexnosti (obraz, text, děj), v motivaci k přečtení výchozího textu.
Nevýhody komiksových adaptací spatřuji	ve zjednodušení literárního textu, v jejich rozdílné úrovni, v demotivaci k přečtení původního díla.
Konkrétní komiksové zpracování bylo vzhledem k cílové skupině zvoleno	spíše vhodně.

3.4.2 Úkoly pro Hérakla

Tento scénář byl ověřen v 7. ročníku ZŠ T. G. Masaryka Jihlava částečně pod vedením Mgr. Vlasty Voslářové a částečně pod vedením mým. (Mgr. Voslářová byla v dočasné zdravotní indispozici.) Během první hodiny v bloku se ukázalo, že aktivity v této hodině jsou velmi nahuštěné. Některé skupiny měly mírné obtíže s vypracováním svého úkolu. Usoudila jsem, že by hodině prospělo podrobnější rozpracování jednotlivých kroků, zejména ve fázi, kdy žáci pracují s textem a mají se domluvit na obsahu jednotlivých panelů vznikajícího komiksového zpracování. Pouze jedna skupina ze šesti sama přišla na variantu zjednodušeného scénáře, na jehož tvorbě pracovali všichni.

Ve druhé hodině prezentovali žáci svá komiksová zpracování a posuzovali, zda se jednotlivým skupinám podařilo vhodně propojit text a obraz. I přes to, že některé skupiny zadání práce pochopily nesprávně, prezentace byla úspěšná. Podle Mgr. Voslářové byli žáci aktivní, tvůrčí, rozvíjeli svoji fantazii, snažili se přesvědčivě předvést a formulovat své práce. Celkové hodnocení práce je tedy pozitivní. Praktické podněty ke zkvalitnění scénářů jsou v jejich výsledné podobě zohledněny.

položka dotazníku	odpověď
Ročník, ve kterém byla příprava realizována.	7. ročník ZŠ
Název bloku vyučovacích hodin.	Úkoly pro Hérakla
Příprava na hodiny byla podle Vás zpracována	srozumitelně.
Příprava byla podle vašeho názoru zpracovaná nesrozumitelně. Vypište stručně proč.	X
Příprava byla podle Vašeho názoru zpracována	přehledně.
Považujete přípravu za nepřehlednou, proč?	X
Obsahovala složka s materiály vše, co jste potřebovala?	Ano.
Pokud jste na předchozí otázku odpověděla NE, uveďte, co jste postrádala.	X
Bylo možné realizovat hodiny tak, jak byly naplánovány?	Ne.
Pokud jste na předchozí otázku odpověděla NE, uveďte důvod/y.	Nedalo se vše splnit ve dvou vyuč. hodinách, nutné tři vyuč. hodiny.

Využití komiksových zpracování klasických textů v hodinách literární výchovy považuji za	velmi vhodné.
Pozitiva komiksových zpracování spatřuji	v jejich atraktivitě, ve variabilitě (možnost využití různých vyuč. metod), v komplexnosti (obraz, text, děj).
Nevýhody komiksových adaptací spatřuji	v náročné přípravě pro hodiny LV.
Konkrétní komiksové zpracování bylo vzhledem k cílové skupině zvoleno	spíše vhodně.

3.4.3 Vynález zkázy?

Tento vyučovací scénář byl ověřen v praxi v tercii víceletého gymnázia na Gymnáziu Jihlava pod vedením PaedDr. Miluše Třískové. Ze slovního hodnocení vyplývá, že pro gymnaziální žáky byla tato příprava poněkud stručná. Stanovené časové dotace jednotlivých činností byly zbytečně předimenzované, žáci a žákyně zadané úkoly zvládali plnit v polovičním čase. Příprava by tedy mohla být rozsáhlejší nebo by mohla obsahovat doplňující či obtížnější aktivity. V příloze této práce je vyučovací scénář již rozšířen, aby bylo možné blok hodin využít i v třídách, které pracují rychleji.

položka dotazníku	odpověď
Ročník, ve kterém byla příprava realizována.	tercie
Název bloku vyučovacích hodin.	Vynález zkázy?
Příprava na hodiny byla podle Vás zpracována	srozumitelně.
Příprava byla podle vašeho názoru zpracovaná nesrozumitelně. Vypište stručně proč.	X
Příprava byla podle Vašeho názoru zpracována	přehledně.
Považujete přípravu za nepřehlednou, proč?	X
Obsahovala složka s materiály vše, co jste potřebovala?	Ano.
Pokud jste na předchozí otázku odpověděla NE, uveďte, co jste postrádala.	X
Bylo možné realizovat hodiny tak, jak byly naplánovány?	Ano.
Pokud jste na předchozí otázku odpověděla NE, uveďte důvod/y.	X
Využití komiksových zpracování klasických textů v hodinách literární výchovy považují za	velmi vhodné.
Pozitiva komiksových zpracování spatřuji	ve variabilitě (možnost využití různých vyuč. metod) , v komplexnosti (obraz, text, děj), v motivaci k přečtení výchozího textu.
Nevýhody komiksových adaptací spatřuji	X
Konkrétní komiksové zpracování bylo vzhledem k cílové skupině zvoleno	velmi vhodně.

3.4.4 Udatný Jaroslav

Tento vyučovací scénář byl ověřen v praxi ve dvou paralelních třídách 9. A a 9. B na ZŠ T. G. Masaryka v Jihlavě, v obou případech pod vedením Mgr. Bohumily Morské. Ta ocenila zejména jasné, přehledné zpracování scénáře s přesně vymezenou časovou dotací; vhodně zvolenou techniku volného psaní a výbornou provázanost literární výchovy s výchovou k občanství. Obává se však, že příprava takového druhu materiálů pro výuku literární výchovy je časově velmi náročná.

položka dotazníku	odpověď
Ročník, ve kterém byla příprava realizována.	9. ročník ZŠ
Název bloku vyučovacích hodin.	Udatný Jaroslav
Příprava na hodiny byla podle Vás zpracována	srozumitelně.
Příprava byla podle vašeho názoru zpracovaná nesrozumitelně. Vypište stručně proč.	X
Příprava byla podle Vašeho názoru zpracována	přehledně.
Považujete přípravu za nepřehlednou, proč?	X
Obsahovala složka s materiály vše, co jste potřebovala?	Ano.
Pokud jste na předchozí otázku odpověděla NE, uveďte, co jste postrádala.	X
Bylo možné realizovat hodiny tak, jak byly naplánovány?	Ano.
Pokud jste na předchozí otázku odpověděla NE, uveďte důvod/y.	X
Využití komiksových zpracování klasických textů v hodinách literární výchovy považuji za	vhodné.
Pozitiva komiksových zpracování spatřuji	ve zjednodušení literárního textu, v jejich atraktivitě.
Nevýhody komiksových adaptací spatřuji	v náročné přípravě pro hodiny LV, v demotivaci k přečtení původního díla.
Konkrétní komiksové zpracování bylo vzhledem k cílové skupině zvoleno	velmi vhodně.

3.4.5 Souhrnné informace

Z odpovědí na soubor otázek týkajících se formální stránky výukových scénářů vyplývá, že všechny čtyři výukové scénáře byly připraveny přehledně a srozumitelně, materiály potřebné pro realizaci jednotlivých hodin byly připravené (pouze v jednom případě vyučující postrádala kopie textu) a vše se dalo praktikovat podle zadání.

Na základě zpětné vazby také můžeme konstatovat, že využívání komiksových zpracování klasických literárních děl je vyučujícími považováno za vhodné. Mezi nejčastěji zmiňované přednosti takového výukového materiálu patří: zjednodušená podoba literárního textu, atraktivita materiálu, variabilita (možno využít různým způsobem, s různými metodami), komplexní povaha materiálu a jeho motivační potenciál (k poznání výchozího textu). Nevýhodami naopak jsou: náročná příprava na hodiny LV a možná demotivace k přečtení výchozího díla. Spatřované výhody však jasně převažují nad nevýhodami, proto je takový výukový materiál jistě vhodným a vítaným doplňkem hodin literární výchovy.

4 Závěr

Cílem této práce bylo vytvořit sadu výukových scénářů využívajících komiksová zpracování klasických děl české a světové literatury pro výuku literární výchovy na druhém stupni základních škol a odpovídajících ročnících víceletých gymnázií. Tyto multimediální přípravy byly vytvořeny v souladu s požadavky RVP, zejména se však zaměřují na rozvoj čtenářské gramotnosti a komunikační kompetence.

Teoretická část je zaměřena především na proces transformace literárního textu do komiksového zpracování a na jeho následné využití v edukačním procesu. Vychází přitom ze současného pojetí literární výchovy v soustavě RVP, zmiňuje i inovativní tendence v didaktice českého jazyka a literatury. Na stručné vymezení pojmu komiks navazuje širší téma zabývající se procesem adaptace literárních děl do komiksu. Na základě odborné literatury došlo ke stanovení základních pravidel pro klasifikaci kvalitních a nekvalitních komiksových zpracování. Závěr teoretické části se pak zabývá efektivním vyučováním a jeho podmínkami, jež vycházejí z poznatků vědního oboru psychodidaktika. Tyto poznatky následně slouží jako opora pro zdůvodnění tvrzení, že komiksových zpracování jako nástroje efektivního vyučování využívat lze.

Všechny cíle práce byly splněny. Byly vytvořeny celkem čtyři výukové scénáře, jejichž kvalita byla důkladně ověřena zkušenými pedagogy v praxi. Každý scénář je určen jednomu ročníku druhého stupně ZŠ a odpovídajícímu ročníku víceletého gymnázia. Tyto multimediální podpory jsou koncipovány jako bloky dvou na sebe navazujících vyučovacích hodin (2 x 45 min.), přičemž minimálně v jedné z těchto dvou hodin se pracuje s komiksovým zpracováním klasického literárního díla a/nebo s literární předlohou; ve druhé hodině pak převažují aktivity podporující provázanost jednotlivých částí vyučovacího předmětu český jazyk (literární výchova, jazyková výchova a slohově – komunikační výchova). Jednotlivé aktivity jsou voleny zejména se zřetelem na rozvoj komunikační kompetence.

Scénáře se vyznačují přehlednou a jasnou strukturou, obsahují vždy tabulku se základními údaji (anotace, téma, klíčové kompetence, očekávané výstupy atd.), plány jednotlivých hodin koncipovaných v bodech (cíl hodiny, pomůcky, pokyny pro učitele), pracovní listy pro žáky a také elektronickou podporu na CD-ROM, která obsahuje vše výše zmíněné v digitální podobě.

Práce splnila veškeré své vytyčené cíle, přesto jistě nevyčerpala všechny možnosti tohoto tématu. Nejvýraznějším přínosem je vytvoření metodiky tvorby vyučovacích scénářů využívajících komiksových zpracování v hodinách literární výchovy. Částečným přepracováním této práce vznikla přehledná příručka, kde jsou uvedeny vytvořené a po ozkoušení v praxi upravené vyučovací scénáře i jednotlivé postupy sloužící jako návod pro tvorbu scénářů vlastních. Tato příručka je určena jak posluchačům VŠ, kteří ji využijí v rámci výuky didaktiky českého jazyka a literatury a/nebo v průběhu praxe, tak i začínajícím pedagogům, kteří teprve materiály pro výuku hledají, zajisté však vhodně poslouží i pedagogům s dlouholetými zkušenostmi, kteří k výuce literární výchovy přistupují aktivně s cílem český jazyk a literaturu žákům přiblížit za použití nejnovějších moderních výukových materiálů.

Seznam literatury

1. BAŽANT, Jan. *Krakatit*. 1. vyd. Praha: Talpress, 2009, [52] s. ISBN 978-80-7197-356-0.
2. BEDNÁŘ, Kamil. *Rukopis Královédvorský a Zelenohorský*. Vyd. 1. Ilustrace Miloslav Troup. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, 122 s. Dostupné z: <http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/dokument/prevody/bednar.htm>
3. BÍNA, Daniel. *Literární komunikace v multimediální době*. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 2009. ISBN 978-80-7394-184-0.
4. ČAPEK, Karel. *Krakatit: román*. Vyd. 13., v Národní knihovně 1., dotisk. Editor Miroslav Halík. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, 330 s.
5. ČESKÁ TELEVIZE. *Hledači času: Šifra Mistra Hanky* [online]. 2008 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169362486-hledaci-casu/208572230610013-sifra-mistra-hanky/>
6. ČMEJRKOVÁ, Světlá, František DANEŠ a Jindra SVĚTLÁ. *Jak napsat odborný text*. Vyd. 1. Praha: Leda, 1999, 255 s. ISBN 80-859-2769-1.
7. FISHER, Robert. *Učíme děti myslet a učit se: praktický průvodce strategiemi vyučování*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 172 s. ISBN 80-717-8120-7.
8. GROENSTEEN, Thierry. *Stavba komiksu*. Vyd. 1. Překlad Barbora Antonová. Brno: Host, 2005, 218 s. ISBN 80-729-4141-0.
9. HELFAND, Lewis a Jules VERNE. *Cesta do středu Země*. 1. vyd. Ilustrace Vinod Kumar. Praha: Grada, 2010, 68 s. KomiX. ISBN 978-80-247-3389-0.
10. HIBI MATĚJÍČEK, Tomáš. *Šifra mistra Hanky: pravdivá historie Rukopisů královédvorského a zelenohorského*. Vyd. 1. Ilustrace Karel Jerie. Praha: Garamond, 2007, 46 s. ISBN 978-80-86955-88-9.

11. HLAVÁČKOVÁ, Pavla. *Obecná čeština a její funkce v komiksu* [online]. 2011 [cit. 2013-02-27]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Marie Krčmová. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/de4xoo/>>.
12. Hledači času: Šifra mistra Hanky. *Česká televize* [online]. 2008 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169362486-hledaci-casu/208572230610013-sifra-mistra-hanky/>
13. *Hledání nových cest v didaktice slohu a literární výchovy*. Editor Daniel Bína, Eva Niklesová. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2007, 117 s. ISBN 978-80-7394-059-1.
14. HOLBOVÁ, Marta. *Autorská kniha - komiks* [online]. 2010 [cit. 2013-02-27]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jan Bružeňák. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/184032/pedf_m/>.
15. HUTCHEON, Linda. *A theory of adaptation* [online]. New York: Routledge, 2006, xviii, 232 p. [cit. 2013-04-03]. ISBN 978-041-5967-952. Dostupné z: <http://www.google.cz/books>.
16. Krakatit (1947). *YouTube* [online]. 2009 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=8lqcP1SZSEs>
17. LEŽÁKOVÁ, Dana a Daniel BÍNA. *Komunikační kompetence v literární výchově*. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, 2006, 36 s. ISBN 80-704-0935-5.
18. MCCLOUD, Scott. *Jak rozumět komiksu*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7381-419-9.
19. PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 422 p. ISBN 80-718-2124-1.
20. PETIŠKA, Eduard a Ilustroval Václav FIALA. *Staré řecké báje a pověsti*. Vyd. 14., V Ottově nakl. 1. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 978-807-3604-899.
21. PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Vyd. 5. Překlad Štěpán Kovařík. Praha: Portál, 2008, 380 s. ISBN 978-80-7367-427-4.

22. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami k 1. 9. 2010)*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.
23. SEIFERTOVÁ, Alice. *Tradiční sloh netradičně: jak učit slohu ve 2.-9. ročníku : náměty slohových prací*. 1. vyd. Praha: Blug, 2000?, 139 s. Na pomoc učitelům (Blug). ISBN 80-856-3509-7.
24. SHONE, Rob, David WEST, Gary JEFFREY, Ross WATTON a Romano FELMANG. *Mýty a legendy v komiksech: Řecko, Řím a Egypt*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2010, 143 s. ISBN 978-80-251-2453-6.
25. SVOBODOVÁ, Jana. *Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky: počáteční fáze výuky mateřštiny*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita - Pedagogická fakulta, 2003, 102 s. ISBN 80-704-2300-5.
26. Školní vzdělávací program: Gymnázium Jihlava. *Gymnázium Jihlava* [online]. c 2006-2011, 30.10.2012 [cit. 2013-04-11]. Dostupné z: <http://www.gymnazium.ji.cz/docs/svp/svp.pdf>
27. Školní vzdělávací program ZŠ T. G. Masaryka Jihlava. *ZŠ T. G. Masaryka Jihlava* [online]. c 1999-2013 [cit. 2013-04-11]. Dostupné z: <http://www.zstgm.ji.cz/others/download/www/index.htm>
28. ŠTOCHL, Miroslav. Film a komiks. Narativní blíženci. *Cinepur* [online]. 2005, č. 41 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://cinepur.cz/article.php?article=878>
29. ŠTUKHEJLOVÁ, Jana. Problematika komiksových adaptací literárních děl se zaměřením na českou literaturu [online]. 2012 [cit. 2013-02-27]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Dagmar Koudelková. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/361436/ff_b/>.
30. TOMAN, Jaroslav. *Didaktika čtení a primární literární výchovy*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. ISBN 80-739-4038-8.

31. VERNE, Jules. *Cesta do středu Země*. 2. vyd. Překlad Václav Netušil. Ilustrace Léon Bennett. Praha: Albatros, 1992, 266 s. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-000-0178-0.
32. Willy fog cesta do stredu zeme xvid cz bbb7. *YouTube* [online]. 2011 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=EslGUbq0SjM>

Seznam obrázků

Obrázek 1: Zachování vypravěčského stylu.....	23
Obrázek 2: Přenos textu do vizuálního sdělení.....	25
Obrázek 3: Nesoulad vizuální a textové složky.....	26
Obrázek 4: Komiks bez pevně ohraničených panelů.....	30
Obrázek 5: Nepřesvědčivá mimika postav.....	42
Obrázek 6: Grafické znázornění pohybu.....	45
Obrázek 7: Důsledný přenos primárního textu.....	47
Obrázek 8: Provázanost textu a obrazu.....	48

Seznam příloh

Příloha 1: Vyučovací scénář pro 6. ročník a odpovídající ročník víceletých gymnázií

Příloha 2: Vyučovací scénář pro 7. ročník a odpovídající ročník víceletých gymnázií

Příloha 3: Vyučovací scénář pro 8. ročník a odpovídající ročník víceletých gymnázií

Příloha 4: Vyučovací scénář pro 9. ročník a odpovídající ročník víceletých gymnázií

Příloha 5: Digitální podpora výukových scénářů

Příloha 1

Scénář bloku vyučovacích hodin literární výchovy pro 6. ročník ZŠ a odpovídající stupeň víceletých gymnázií.	
Anotace:	
Blok hodin se zaměřením na dobrodružnou literaturu využívá primárně práci s komiksovou adaptací díla J. Verna Cesta do středu Země. Jednotlivé úkoly jsou koncipovány tak, aby došlo k pochopení definice dobrodružné literatury a základních pravidel vypravování (příčinná návaznost, souvislost textu, dějovost atd.). Práce s komiksem zde má funkci aktivizační a ilustrativní, snahou je žáky a žákyně směřovat k přečtení primárního textu. Přesah literární výchovy do stylistiky je zde zřejmý a lze díky němu vhodně propojovat jednotlivé složky českého jazyka.	
Podpora výuky jazyka:	čeština
Klíčové kompetence ZV:	
k učení: aktivně vyhledávají a třídí informace; sociální a personální: učí se pracovat v týmu, vzájemně spolupracovat a respektovat druhé; komunikativní: formulují své názory a kultivovaně se vyjadřují ústně i písemně, obhajují své myšlenky a názory, respektují názory druhých, vyjadřují se souvisle, srozumitelně podle komunikačního záměru; k řešení problémů: samostatně řeší problémy a navrhuji vhodné způsoby řešení	
Očekávané výstupy:	
Základní vzdělávání: Literární výchova: vytváří základní čtenářské návyky a dovednosti, získává poznatky pro pochopení čteného textu, jeho rozbor a hodnocení. Pracuje s různými literárními žánry. Využívá různých zdrojů mediální nabídky. Komunikační a slohová výchova: Komunikuje přiměřeně v běžných životních situacích, zvládá ústní i písemné vypravování příběhů, podle svých schopností volně reprodukuje text. (ŠVP ZŠ T. G. Masaryka Jihlava)	Gymnaziální vzdělávání: Literární výchova: Rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci, rozpoznává základní rysy výrazného individuálního stylu autora. Komunikační a slohová výchova: Využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytváří osnovu, výpisky nebo výtah z přečteného textu. (ŠVP Gymnázium Jihlava)
Průřezová témata:	OSV – Hodnoty, postoje; praktická etika MKV – Lidské vztahy VMEGS – Jsme Evropané
Mezipředmětové vztahy:	výtvarná výchova, zeměpis
Organizace řízení učební činnosti:	frontální, práce ve dvojicích
Organizace prostorová:	školní třída, v lavicích
Nutné pomůcky:	kopie komiksu, pracovní listy, lepicí guma/lepidlo, text, promítací technika, tabule

Klíčová slova:	komiks, dobrodružná literatura, vypravování, posloupnost dějů, návaznost, osnova
Téma:	Dobrodružství v díle J. Verna
Cíl bloku:	Na základě tvořivé práce s komiksem a primárním textem sestavit definici dobrodružné literatury, uvědomit si návaznost dějů ve vypravování a vytvořit osnovu vypravování. Počet hodin v bloku: 2

Postupy, pokyny pro učitele, cíle jednotlivých činností

1. hodina

Cíl hodiny: Prostřednictvím práce s komiksovou adaptací díla Cesta do středu Země definovat dobrodružnou literaturu.

Pomůcky: rozstříhaný komiks, pracovní list, lepící guma, lepidlo, ukázka primárního textu, kniha

Pokyny pro učitele:

- 1) Jako motivaci dětem pusťte ukázku z animovaného filmu Willy Fog <http://www.youtube.com/watch?v=EslGUbq0SjM> (čas 25:45 – 27: 35)
- 2) Pokládejte otázky, jež děti navedou na literární dílo, s nímž budete pracovat.
Zná někdo toto dílo a jeho autora? Pokud ano, podle čeho jste to poznali?
- 3) Do dvojice rozdělte rozstříhané komiksy a zadejte žákům a žákyním úkol:
Pozorně si prohlédněte soubor obrázků, který máte před sebou. Zamyslete se a pokuste se co nejlépe seřadit obrázky tak, aby vám vznikla část příběhu. Kartičky nalepte na přiložený pracovní list.
Tato aktivita by měla trvat přibližně 10 minut. Důraz je kladen na spolupráci ve dvojici, na komunikační dovednost a na rozvíjení kompetence k řešení problému. Je možné, že někteří žáci budou dílo znát – neberme toto jako nevýhodu, naopak se toho snažme využít pro aktivizaci ostatních.
- 4) Po složení komiksu nastupuje část uvědomování si. Promítněte na tabuli správnou podobu komiksu a výtvořte společně kontrolujte. *Kde jste nejčastěji chybovali a proč?*
- 5) Přečtěte si krátkou ukázkou textu. Důraz klad'te zejména na to, aby všichni sledovali, jak se děj vyvíjí a jak je konkrétní situace zachycena v komiksu. Můžete si povídat o tom, co v komiksu není, nebo naopak, co je navíc.

Při dostatku času: využít text k procvičení popisu – vyhledávání popisu prostředí, děje, postav. Práce s dějovými slovesy.

- 6) Závěr hodiny patří reflexi: *O jakém díle jsme si povídali? Můžeme tento žánr nějak charakterizovat? Návodné otázky pro formulování definice dobrodružné literatury: Proč říkáme, že je něco dobrodružné? Jak je ztvárněno dobrodružství v naší ukázce? Má prostředí vliv na to, zda je příběh dobrodružnější? Proč je pro nás dobrodružná literatura zajímavá? atp.*

Zapište si poznámky týkající se díla, autora, dobrodružné literatury.

Dobrodružná literatura: *Dobrodružná literatura je souhrnné označení pro literární epický žánr vyznačující se poutavým a napínavým dějem odehrávajícím se často v exotických krajinách a sloužící převážně pro zábavu čtenáře.*⁸¹

Dobrodružný román: *„Žánrová varianta románu, vyznačující se poutavým dramatickým dějem s překvapivými zvraty a zápletkami a se zdůrazněním nebezpečí, které ohrožují hlavní postavu. Příběhy nebývají hlouběji psychologicky motivované, prostředí, v němž se děj odehrává, je obyčejně mimo dosah čtenáře, průběh děje i jeho vyústění v závěru se podobá pohádce. Přesto tato literatura má výrazný čtenářský ohlas, neobsahuje mnoho esteticky hodnotných prvků. Přesto sem patří několik hodnotných děl světové literatury, např. Robinson Crusoe (D. Defoe), Ostrov pokladů (R. L. B. Stevenson), Knihy džunglí (R. Kipling ... Výrazná je poznávací hodnota dobrodružných románů, neboť čtenář se jejich prostřednictvím seznamuje s množstvím nových informací z různých sfér života. Počátky dobrodružného románu se shledávají již v antice, prvky dobrodružné literatury nalézáme také v cestopisech, detektivní literatuře, ve sci-fi atd.*⁸²

2. hodina

Cíl hodiny: Na základě ukázky z předešlé hodiny sestavit krátkou osnovu vypravování. Důraz by měl být kladen na přesné a jasné formulování myšlenek. Výhodné je tuto činnost propojit také s upozorněním na jazykové prostředky vypravování. (přímá řeč, krátké věty, dějová slovesa ...)

Pomůcky: Pracovní listy z minulé hodiny, kniha J. Verne, prezentace, PC, dataprojektor, psací potřeby.

Pokyny pro učitele:

Celou hodinu můžete používat připravenou prezentaci.

- 1) Spustíte prezentaci a aktivizujete děti pomocí jednoduché hry na rozvoj slovní zásoby: *Napiš 10 věcí, bez kterých bys nepřežil/a při cestě do středu Země.* Některé žáky/žákyně vyzvěte, aby jednu věc napsali/y na tabuli do připravených rámečků. Krátce si o těchto věcech povídejte. *Proč sis vybral/a tuto věc? K čemu ti bude užitečná? atp.*
- 2) Pracujte s prezentací. *Vlastními slovy stručně převyprávěj, o co šlo v ukázce z minulé hodiny, nezabíhej do přílišných detailů, ale ani nezapomeň na nic podstatného. Pro vystižení nejdůležitějších momentů našeho příběhu vytvoříme jeho OSNOVU.*
- 3) Pracujte se schématem osnovy, které je promítnuto na tabuli (do tohoto schématu můžete podle možností psát fixem, popř. na interaktivní tabuli speciálním perem). Žáky a žákyně se snažte navést na to, k čemu osnovu používáme a jak ji oni sami budou využívat.
Rozdělte příběh na tři základní části – úvod, stať a závěr. Co považujeme za úvod a jak bychom ho charakterizovali? Jaké důležité části má stať? Co je charakteristické pro závěr?

81 Dobrodružná literatura. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 27.2.2013 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Dobrodru%C5%BEn%C3%A1_literatura

82 PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 422 p. ISBN 80-718-2124-1.

Je možné, že někteří už osnovu vytvářeli na prvním stupni ZŠ. Pro ně tato aktivita bude vítaným zpestřením opakování.

- 4) Po zpracování osnovy vyzvěte žáky/žákyně, aby provedli zápis do sešitu, který by měl obsahovat název díla, autora a osnovu.
- 5) Zeptejte se žáků a žákyní, co se jim nejvíce a co nejméně líbilo na tomto způsobu vyučování. Při dostatku času můžete nechat zpětnou vazbu psát na papír.

Příloha 2

Scénář bloku vyučovacích hodin ČJ a literatury pro 7. ročník ZŠ a odpovídající stupeň víceletých gymnázií	
Anotace:	
Komiksová adaptace mýtu o hrdinských činech bájného hrdiny Hérakla se stává v tomto bloku dvou vyučovacích hodin východiskem pro vlastní žákovskou tvorbu. Cílem je vytvořit soubor několika kratších komiksů, které budou v pevném sepětí s primárním textem o Héraklovi od E. Petišky. Tato aktivita využívá přirozené touhy po subjektivním výtvarném vyjádření žáků a propojuje jej i s jazykovými dovednostmi. Výstupem bude soubor krátkých komiksů, přičemž každý z nich se bude týkat jednoho Héraklova hrdinského činu. Počet a výběr úkolů lze měnit v závislosti na počtu tříčlenných skupin.	
Podpora výuky jazyka:	Čeština
Klíčové kompetence ZV:	
k učení: aktivně vyhledávají a třídí informace; sociální a personální: učí se pracovat v týmu, vzájemně spolupracovat a respektovat druhé; komunikativní: formulují své názory a kultivovaně se vyjadřují ústně i písemně, obhajují své myšlenky a názory, respektují názory druhých; k řešení problémů: samostatně řeší problémy a navrhnou vhodné způsoby řešení	
Očekávané výstupy:	
základní vzdělávání Literární výchova: Orientuje se v základních literárních pojmech, formuluje vlastní názory na přečtený text, výrazně čte a podle možností přednáší umělecký text, začíná se orientovat ve vývoji české a světové literatury, rozlišuje základní literární žánry. (ŠVP ZŠ T. G. Masaryka)	gymnaziální vzdělávání Literární výchova: Rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci. Komunikační a slohová výchova: Využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří osnovu, výpisky nebo výtah z přečteného textu. (ŠVP Gymnázium Jihlava)
Mezioborové přesahy a vazby:	výtvarná výchova, dějepis
Průřezová témata:	OSV – Kreativita, seberegulace a sebeorganizace, komunikace MKV – Lidské vztahy
Organizace řízení učební činnosti:	skupinová práce
Organizace prostorová:	školní třída, pracoviště skupin
Nutné pomůcky:	kopie komiksu Hérakles, pracovní listy, text
Klíčová slova:	Řecké báje a pověsti, Hérakles, komiks
Téma:	Úkoly pro Hérakla.

Cíl bloku:	Kreativní práci poznat mýtus o Héraklovi, vypracovat krátké komiksy a prezentovat je.
------------	---

Postup, pokyny pro učitele, cíle jednotlivých činností

1. hodina

Cíl hodiny: Vytvořit scénář ke komiksovému zpracování, které vystihne jeden z úkolů bájného hrdiny Hérakla, rozpracovat výtvarnou podobu tohoto komiksu.

Pomůcky: kopie původního komiksu, pracovní listy pro skupiny, jednotlivé ukázky textu Hérakla, pastelky, fixy

Pokyny pro učitele:

- 1) Rozdělte žáky a žákyně podle potřeby do tří/čtyřčlenných skupin.
- 2) Nechte každou skupinu vylosovat obálku se zadáním jejich úkolu. Obálka obsahuje pracovní list a výchozí text.
- 3) Před započítím práce žákům a žákyním vysvětlíte pravidla tvorby komiksu. Můžete využít připravené materiály – naskenovaný komiks Hérakla, jehož zpracování není, podle mého názoru, nejlepší. Upozorněte na chyby, které se týkají zejména špatné návaznosti panelů, zacházení s textem – obraz je posílený textem ve vinětách (na mnoha místech je to zbytečné). Zaměřte se zejména na práci s textem a snažte se upozornit na vhodnost jeho zachování. *Pokud to jde, zachovávejte přímou řeč ukázky. Prostředí, postavy a okolnosti se snažte vystihnout obrazem. Co vyjadřuje obraz, neposilujte slovy a naopak.*
- 4) Zahajte práci skupin, zdůrazněte význam tvorby schematického plánu – scénáře, který je zásadní pro úspěšné vytvoření komiksu. Během skupinové práce neustále konzultujte případné dotazy. Otázkami se snažte skupiny dovést na rozumné řešení jejich problémů. Upozorněte je na to, že nesmí přesáhnout stanovený počet panelů. Každá skupina má k dispozici pouze jeden pracovní list, tzn. musí se dopředu domluvit, jaké scény do komiksu zachytí. Tato aktivita rozvíjí především kompetence komunikační a k řešení problémů.
- 5) Většina skupin pravděpodobně nestihne v hodině scénáře výtvarně dokončit, požádejte je, aby do příští hodiny komiksy dokončili doma, nebo vlastní práci na komiksovém zpracování věnujte ještě jednu vyučovací hodinu. (Blok pak bude sestávat ze tří vyučovacích hodin)

2. hodina

Cíl hodiny: Prezentovat výtvary skupin, kriticky hodnotit svou práci i práci ostatních skupin.

Pomůcky: Komiksy, které skupiny vytvořily v minulé hodině, psací potřeby.

Pokyny pro učitele:

- 1) Uspořádejte lavice ve třídě do kruhu. Na lavice rozmístěte komiksy tak, aby kolem každého byl dostatek místa. U každého komiksu je přiložen také primární text.
- 2) Postupně prezentujte jednotlivé komiksy. Zaměřte se na to, aby skupiny kriticky zhodnotily svou práci s textem (co přenesly v nezměněné podobě, doplnily nějaký

- text?).
- 3) Po prezentaci všech skupin vyzvěte žáky a žákyně, aby si jednotlivá díla prohlédli a na papír si dělali poznámky o tom, co se jim líbilo a proč, nebo naopak, co jiní dokázali zachytit lépe. *Sledujte, jak dokázali vaši spolužáci a spolužačky pracovat s původním textem. Podařilo se jim do komiksu přenést hlavní myšlenky jejich úryvku? atp.*
 - 4) Na základě hodnocení ostatních skupin můžete vybrat nejlepší komiksové zpracování.
 - 5) O práci na komiksech s žáky a žákyněmi diskutujte. *Jak obtížná byla práce s textem? Podíleli se na výtvarném projevu všichni? Co vám na této práci připadalo nejzajímavější? atp.*
 - 6) Na závěr nechte žáky, aby si vytvořili zápis do sešitu pomocí metody pětilístku. Na prvním řádku v pětilístku může být Hérakles, hrdina, atp.

Seznam úkolů:

Lev

Hydra

Augiášovy chlévy

Pás královny Amazonek

Géryón (2 skupiny – vložená příhoda s Antaiem)

Jablka ze zahrady Hesperidek + Osvobození Prométhea (pro 2 skupiny 1 ukázka)

Kerberos

Souboj o Déianeiru

Příloha 3

Scénář bloku vyučovacích hodin ČJ a literatury pro 8. ročník ZŠ a odpovídající stupeň víceletých gymnázií	
Anotace:	
<p>Atraktivně výtvarně řešená komiksová adaptace díla K. Čapka Krakatit se stává předmětem hlubšího zájmu žáků o toto dílo skrze jejich aktivní práci. Využívá výhod skupinové práce s použitím metody řízeného čtení. Tato metoda klade důraz na porozumění čteného textu, čehož je dosaženo pomocí vhodných úkolů a otázek. Blok hodin s tématem „vynálezu zkázy“ má přesah i do občanské a etické výchovy. Je vhodným východiskem pro hlubší diskusi nad aktuálními tématy války, pokroku, úlohy vědy v současném světě a pevně se pojí s otázkou lidských hodnot a morálky. V příloze naleznete sadu kopií jednotlivých stran komiksu, ke kterým je vytvořen soubor jednoduchých otázek na pracovním listu. Po vypracování těchto otázek žáci provedou kontrolu správnosti úsudku své skupiny přečtením ukázky primárního textu. Počet skupin je libovolný, závisí pouze na max. počtu pěti žáků v jednotlivých skupinách.</p>	
Podpora výuky jazyka:	Čeština
Klíčové kompetence ZV:	
<p>k učení: aktivně vyhledávají a třídí informace; sociální a personální: učí se pracovat v týmu, vzájemně spolupracovat a respektovat druhé; komunikativní: formulují své názory a kultivovaně se vyjadřují ústně i písemně, obhajují své myšlenky a názory, respektují názory druhých; k řešení problémů: samostatně řeší problémy a navrhnou vhodné způsoby řešení</p>	
Očekávané výstupy:	
<p>základní vzdělávání Literární výchova: orientuje se časově posloupnosti české i světové literatury, vyjádří vlastní názor při rozboru literární ukázky. Komunikační a slohová výchova: používá vhodné jazykové prostředky při komunikaci s vrstevníky i dospělými, ve slohových útvarech vyjádří svůj postoj a názor, používá vhodné jazykové prostředky pro výklad, úvahu a ostatní stylistické útvary.</p>	<p>gymnaziální vzdělávání Literární výchova: rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci. Komunikační a slohová výchova: Využívá základy studijního čtení, formuluje hlavní myšlenky textu, vytváří osnovu, výpisky nebo výtah z textu a samostatně připraví a s oporou o text přednese referát, v připraveném i improvizovaném projevu vhodně užívá verbálních, nonverbálních, paralingválních prostředků komunikace. Využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů</p>
(ŠVP ZŠ T. G. Masaryka)	(ŠVP Gymnázium Jihlava)
Mezioborové přesahy a vazby:	občanská výchova, etika
Průřezová témata:	OSV – Kreativita, seberegulace a

	sebeorganizace, komunikace MKV – Lidské vztahy
Organizace řízení učební činnosti:	skupinová práce
Organizace prostorová:	školní třída, pracoviště skupin
Nutné pomůcky:	kopie komiksu Krakatit, kopie textu, pracovní listy, tabule
Klíčová slova:	Krakatit, K. Čapek, vynález, řízené čtení, komiks
Téma:	Vynález zkázy?
Cíl bloku:	Pomocí metody řízené čtení se seznámit s románem K. Čapka Krakatit. Vypracovat úkoly a odpovědi na otázky. Rozvíjet komiksovou a čtenářskou gramotnost. Diskutovat nad aktuálními tématy.

Postup, pokyny pro učitele, cíle jednotlivých činností

1. hodina

Cíl hodiny: Porozumět dílu Krakatit. Ujasnit si co znamenají pojmy utopistický román.

Pomůcky: Kopie komiksu, pracovní listy pro skupiny, části textu, psací potřeby, komiksová adaptace a primární text na ukázkou.

Pokyny pro učitele:

- 1) Seznamte žáky s tématem hodiny – utopistický román K. Čapka Krakatit. Aktivujte žáky otázkami: *Co znamená utopistický, utopismus?* (neuskutečnitelný; utopie – neuskutečnitelné přání/představa; neproveditelný záměr/plán; ideál. Slovník cizích slov) *Co je román?*
- 2) Představte žákům postup práce v hodině:
 1. Zadání práce skupinám (možno v bodech na tabuli)
 2. Rozdělení žáků a zahájení práce
 3. Ukončení skupinové práce a reflexe
- 3) Zadejte skupinovou práci: Každá skupina pracuje s částí komiksu Krakatit, na základě porozumění ukázce vypracuje do přiloženého pracovního listu odpovědi na otázky. Otázky se týkají děje, který ukázce předcházela, vlastní ukázky i následků. Po 10 minutách na pokyn vyučujícího skupiny rozbalí obálku s částí primárního textu, který slouží jako kontrola k otázkám směřujícím k tomu, co bude následovat. Události, které předcházely ukázce, jsou zatím žákům skryty. Ponechte prostor pro otázky.
- 4) Rozdělte žáky do skupin pomocí barevných kuliček, pexesa, kvarteta ... Maximální počet žáků ve skupině je 5. Skupiny po rozdělení začnou ihned pracovat. Vše potřebné znají.
- 5) Během skupinové práce se skupinami komunikujte, pomocí otázek je směřujte k přemýšlení nad obtížnějšími otázkami. Po 10 minutách (popř. dříve) vydejte pokyn k otevření obálky a zkontrolování odpovědí. (čas 5 min)
- 6) Ukončete práci, ptejte se skupin, jak byly úspěšné. Podařilo se některé skupině

odhadnout vývoj událostí přesně? *Které otázky byly nejtěžší? Podařilo se vám odhadnout vývoj událostí přesně? atp.*

- 7) Při dostatku času můžete vypracovat zápis do sešitu formou dopisu hlavnímu hrdinovi. *(Formou dopisu vystihují žáci a žákyně hlavní myšlenky díla, děj a charaktery jednotlivých postav, přičemž mohou vyjádřit své subjektivní prožitky, např. obavu o hlavní postavy, nesouhlas s jejich jednáním atp. Dopis hlavnímu hrdinovi může také vhodně posloužit jako způsob vedení čtenářského deníku.)*
- 8) Rozlučte se se žáky a požádejte je, aby pracovní listy, komiks i text přinesli na příští hodinu.

2. hodina

Cíl hodiny: Shrnout děj románu Krakatit. Skrze vlastní tvorbu vyjádřit další vývoj událostí v románu. Diskutovat nad aktuálními otázkami.

Pomůcky: Pracovní listy a komiksy z minulé hodiny, komiksová adaptace románu na ukázkou, psací potřeby, papíry.

Pokyny pro učitele:

- 1) Na začátku hodiny požádejte žáky, aby si sedli do skupin z minulé hodiny.
- 2) Zadejte úkol pro práci: Každá skupina určí mluvčího, který vlastními slovy stručně shrne děj ukázky, představí prostředí a postavy (odkryje tak příčiny skupině následující). Aktivitu zahajte vy stručným představením událostí, které předcházely ukázce 1. skupiny (můžete využít komiks) (max. 20 min)
- 3) Po shrnutí všech částí spusťte video ukázkou (čas 5:14) <http://www.youtube.com/watch?v=8lqcP1SZSEs>. Prokop přijíždí s D'amonem k radiové stanici, jež vysílá vlny spouštějící výbuch Krakatitu. D'amon ukazuje Prokopovi, jakou teď má moc nad celým světem. Zadejte časový limit 10 minut, úkolem žáků je nastínit pokračování příběhu. *Jak se Prokop zachová, podlehne kouzlu moci a nechá se zlákat?*
- 4) V závěru hodiny diskutujte nad jednotlivými návrhy. Závěr románu neprozrazujte, vybídněte žáky, aby si jej přečetli (ideálně primární text).
- 5) Při dostatku času možno využít dramatické výchovy – vybrané texty žáci dramaticky ztvární. *Možno vybrat jednotlivé dialogy a situace a ty před třídou předvést.*
- 6) Strany komiksu a pracovní listy si mohou žáci vystavit ve třídě, popř. z nich mohou utvořit koláž atp.

Příloha 4

Scénář bloku vyučovacích hodin ČJ a literatury pro 9. ročník ZŠ a odpovídající stupeň víceletých gymnázií	
Anotace:	
Blok hodin se zaměřením na historii českého národa se snaží skrze komiksovou adaptaci básně Jaroslav z Rukopisu královédvorského atraktivní formou přiblížit žákům a žákyním 9. tříd proces národního uvědomění v době NO. V těchto hodinách dochází k propojení výchovy literární a jazykové, důraz je kladen na historický vývoj českého jazyka.	
Podpora výuky jazyka:	Čeština
Klíčové kompetence ZV:	
k učení: aktivně vyhledávají a třídí informace; sociální a personální: učí se pracovat v týmu, vzájemně spolupracovat a respektovat druhé; komunikativní: formulují své názory a kultivovaně se vyjadřují ústně i písemně, obhajují své myšlenky a názory, respektují názory druhých; k řešení problémů: samostatně řeší problémy a navrhnou vhodné způsoby řešení	
Očekávané výstupy:	
základní vzdělávání Jazyková výchova: Orientuje se v encyklopedických a jazykových příručkách, rozeznává a vhodně používá slova ohebná i neohebná, proniká do logiky skladby českého jazyka. Literární výchova: Pokouší se rozpoznat styl psaní autora, pokračuje v orientaci časové návaznosti české a světové literatury, rozlišuje základní literární druhy a žánry, vytváří si názor na prezentovaná filmová díla české i světové produkce, odlišuje fakta od názoru, porovnává různá ztvárnění téhož námětu. (ŠVP T. G. Masaryka)	gymnaziální vzdělávání Jazyková výchova: Rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití, v textu rozlišuje základní znaky různých období vývoje češtiny. Literární výchova: Tvoří vlastní literární text podle svých schopností a na základě osvojených znalostí základů literární teorie, uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla, rozpoznává základní rysy výrazného individuálního stylu autora, porovnává různá ztvárnění téhož námětu v literárním, dramatickém i filmovém zpracování. (ŠVP Gymnázium Jihlava)
Mezioborové přesahy a vazby:	občanská výchova, dějepis, zeměpis
Průřezová témata:	OSV – Kreativita, seberegulace a sebeorganizace, komunikace MV – Vnímání autora mediálních sdělení; fungování a vliv médií ve společnosti
Organizace řízení učební činnosti:	skupinová práce, práce jednotlivce
Organizace prostorová:	školní třída, pracoviště skupin
Nutné pomůcky:	promítací technika, kopie komiksu Jaroslav, text básně Jaroslav

Klíčová slova:	RKZ, Jaroslav, komiks
Téma:	Udatný Jaroslav
Cíl bloku:	Prostřednictvím komiksového zpracování básně Jaroslav přiblížit žákům a žákyním význam RKZ v době NO. Rozvíjet tvořivé dovednosti žáků a žaček.

Postup, pokyny pro učitele, cíle jednotlivých činností

1. hodina

Cíl hodiny: Doplnit do kresleného příběhu text podle básně Jaroslav, konfrontovat svůj výběr s výběrem autora komiksu. Upozornit na gramatické a syntaktické odlišnosti.

Pomůcky: pracovní listy – kopie komiksu Jaroslav s vymazaným textem; text Jaroslava rozstříhaný na pasáže podle stránek komiksu (viz příloha), komiks v digitální podobě určený k promítání

Pokyny pro učitele:

- 1) Rozdělte žáky a žákyně do 7 skupin.
- 2) Každé skupině nechte vylosovat jednu stránku z komiksu Jaroslav a přiďte jim odpovídající část textu, ten musí vhodně rozdělit (popř. doplnit – jaroslav_06) a doplnit jej do prázdných míst v komiksu.
- 3) Kontrolujte práci skupin, konzultujte s nimi postup jejich práce, pomáhejte otázkami k řešení problémů.
- 4) Doplnování ukončete max. po 15 minutách. Na tabuli/plátne promítněte výchozí komiks a konfrontujte s ním práci jednotlivých skupin. *Shodují se v něčem?* Zde můžete upozornit na neobvyklá (archaická) slova (půtky, činit, dceř atp.), přechodníky (vycházejíc, střežíce ...), zvláštnosti větné stavby atp. Vše v závislosti na čase a úrovni vědomostí žáků a žákyně. Kladením otázek ověřte, zda žáci a žákyně tomuto textu rozumí.

2. hodina

Cíl hodiny: Dokončit báseň Jaroslav, zařadit ji do kontextu dějin českého národa. Stručně žáky a žákyně seznámit s významem RKZ (pokud se jedná už o probranou látku, může být pojato jako opakování)

Pomůcky: pracovní listy z minulé hodiny, psací potřeby

Pokyny pro učitele:

- 1) Aktivizace pomocí pořadu ČT *Hledači času*, který se zabývá Komiksem Šifra mistra Hanky – zmíněný i Jaroslav: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169362486-hledaci-casu/208572230610013-sifra-mistra-hanky/video/?page=2>
- 2) Navažte na předcházející hodinu několika otázkami. Co bylo hlavní myšlenkou ukázky z minulé hodiny? Pracujte s pracovními listy skupin – mluvčí skupiny svými slovy shrne děj, jež se odehrává v jejich ukázce. Takto projděte všechny skupiny. Na závěr položte otázku: *Proč se báseň jmenuje Jaroslav, když se v ní žádný Jaroslav neobjevuje?* (očekávaná odpověď: zatím se tam neobjevil, ale asi to bude hrdina,

- který pomůže osvobodit zemi od Tatarů ...)
- 3) Vyzvěte žáky a žákyně, aby se na volný papír (popř. do sešitu) pokusili báseň dokončit. Max. 10 minut
 - 4) Některé vybrané úryvky přečtěte. Na závěr přečtěte závěr Jaroslava z RK. Pohovořte krátce s žáky a žákyněmi o tom, kdo se přiblížil skutečnému závěru, kdo se naopak vzdálil. Vyzdvihněte snahu těch, kteří se pokusili psát ve verších. Předem tuto podmínku nestanovujte – udejte pouze časový limit.
 - 5) V závěru hodiny vyčleňte 2 minuty na techniku volného psaní: Požádejte třídu o naprostý klid. Vysvětlete jim pravidla volného psaní: *Během dvou minut piš cokoli, co tě bude napadat k danému tématu. Nepřestávej, tužka stále běží po papíře, soustřed' se pouze na své myšlenky. Svým chováním nikoho nevyrušuj. Po skončení mohou dobrovolníci své práce přechít.*
 - 6) Téma volného psaní: *Naše země je pro mě místem ...*
 - 7) Poděkujte za každý přečtený text.
 - 8) Proveďte zápis do sešitu pomocí myšlenkové mapy. Ústředním heslem bude *Jaroslav* nebo *Rukopisy*

Příloha 5

Příložený CD-ROM obsahuje veškeré materiály potřebné k realizaci výukových scénářů.